

VIKTORIE VALOVÁ

SAMOSOUDCE A TRESTNÍ PŘÍKAZ
V ČESKOSLOVENSKÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Znovuzakotvení institutu samosoudcovského řízení a trestního příkazu do československého trestního procesu — řízení před samosoudcem ústavním zákonem č. 155/1969 Sb., kterým byla novelizována VIII. hlava ústavy a zákonem č. 149/1969 Sb., trestního příkazu zákonem č. 48/1973 Sb. — po jejich téměř dvacetileté negaci v československém trestním řízení a nynější široké uplatnění těchto institutů v soudní praxi, přineslo s sebou celou řadu závažných, nikoli nepodstatných problémů, které doposud v trestněprocesní teorii ani praxi nebyly v dostatečné šíři řešeny, ačkoli by si to vzhledem ke své důležitosti zaslouhovaly.¹⁾

Základní problematické otázky, spojené s těmito zvláštními, zkrácenými formami trestního řízení, jsou zejména otázky diferenciací a jednotnosti trestního řízení, rozvoje a stupně uplatnění socialistického demokratismu v trestním řízení, problematika vzájemného vztahu senátního rozhodování s laickým prvkem a řízení samosoudcovského, problém narušení uplatňování takových zásad trestního řízení, jako jsou zásady bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti v řízení před samosoudcem — zejména při uplatnění trestního příkazu, otázka trestněprocesního postavení některých subjektů trestního řízení v těchto formách zvláštního řízení — hlavně samosoudce, prokurátora a obviněného, jakož i posouzení celkového souladu této trestněprocesní úpravy se všeobecnými postuláty ideově politickými o rozšiřování demokracie v trestním řízení formou rozšiřování účasti pracujících na výkonu trestního soudnictví apod.

Rozsah této publikace nedovoluje věnovat pozornost všem výše uvedeným aspektům problematiky samosoudcovského řízení. Proto, zejména s ohledem na potřeby pedagogickovýchovného procesu, zaměřuji svou pozornost na současnou trestněprocesní úpravu řízení před samosoudcem a trestního příkazu z hlediska jejich formálněprávního zachycení v trestním řádu a uplatňování těchto institutů v soudní praxi.

¹⁾ První pokus o ucelenější zpracování uvedené problematiky lze spatřovat v kandidátské disertaci (s akcentem na trestněprocesní problematiku) V. Vařové: „Konanie pred samosudcom v československom trestnom procese“. Univerzita Komenského, Bratislava 1981.

I. KAPITOLA: ZVLÁŠTNÍ ZPŮSOBY ŘÍZENÍ

1.1. Základní pojmy

Zpracování problematiky samosoudcovského řízení si vyžaduje již v úvodu objasnění některých důležitých základních pojmů, jako jsou obecné, zvláštní a zkrácené řízení, neboť teorie i praxe je používají v různých významech, přičemž jsou někdy rozdílné instituty označovány stejným názvem. Situace je komplikována i tím, že zvláštní řízení (porovnáváme-li naši úpravu se zahraničními) se nevyskytují pouze v oblasti trestněprocesní, ale též v občanském, správním, finančním řízení atd. Vysvětlení uvedených termínů je zde však podáváno čistě z trestněprocesního hlediska.

O b e c n ý m ř í z e n í m s e r o z u m í z á k o n o d á r c e m u p r a v e n ý z á k l a d n í t r e s t n ě p r o c e s n í p o s t u p, v e k t e r é m s e o t á z k a u p l a t n ě n í t r e s t n í o d p o v ě d n o s t i p a c h a t e l e z a k o n k r é t n í s k u t e k ř e š í z p ů s o b e m t y p i c k ý m p r o d a n ý t r e s t n ě p r o c e s n í s y s t é m.

Československý trestní řád užívá ve smyslu obecného řízení termínu řízení podle obecných předpisů (viz např. §§ 290, 309 odst. 2, § 314 odst. 2). Trestněprocesní úprava NDR z roku 1968 používá stejného označení jako úprava československá (viz např. § 259 odst. 2 StPO). V polském trestním řízení se obecným řízením od roku 1969 rozumí řízení obvyklé (tzv. východiskové), jak to vyplývá např. z čl. 418 KPK (Kodeksa postpowego karnego). Trestní řád RSFSR z roku 1960 (ve znění změn a doplňků) užívá termínu obecný postup (čl. 414 odst. 1, 3 UPK).

Z v l á š t n í ř í z e n í j e z á k o n o d á r c e m p r e d v í d a n ý a u p r a v e n ý t r e s t n ě p r o c e s n í p o s t u p, v n ě m ŝ s e o t á z k a u p l a t n ě n í t r e s t n í o d p o v ě d n o s t i p a c h a t e l e z a k o n k r é t n í t r e s t n ý s k u t e k ř e š í z p ů s o b e m z v l á š t n í m, p o d s t a t n ě o d l í š n ý m o d ř í z e n í t y p i c k é h o p r o d a n ý t r e s t n ě p r o c e s n í s y s t é m.²⁾

Zvláštní řízení v tomto smyslu realizují orgány, které jsou kompetentní též v případech řízení obecného. Rovněž v případech, kdy jsou do jisté míry specializovány, jsou velmi úzce spjatý s orgány řízení obecného. V trestním soudnictví socialistických států se zvláštní způsoby řízení používají u okresních soudů, resp. u dalších soudů na stejné úrovni. Ve stadiu předsoudního řízení jsou kompetentní tytéž orgány, jako v řízení podle obecných předpisů nebo i některé další orgány (v Československu např. orgány objasňování ve věcech přečinů, v polském zjednodušeném řízení vyhledávací orgány atd.). V kapitalistických státech jsou zvláštní druhy trestního řízení obvykle spojeny s jednotlivými druhy obecných

²⁾ S. Waltoš: Postępowanie szczególnie w procesie karnym. Wydawnictwo prawnicze, Warszawa 1973, str. 11 a násl.

soudů (např. ve Francii soud obecné policie, nápravný a přísežný soud).

Jako zvláštní řízení obsahuje československý trestní řád v rámci XIX. hlavy: řízení proti mladistvým, řízení proti uprchlému, řízení za stanného práva, řízení před samosoudcem a trestní příkaz. Trestněprocesní úprava NDR obsahuje ve IV. kapitole StPO jako zvláštní řízení: řízení zrychlené, řízení proti uprchlému a nepřítomnému, soudní trestní příkaz, řízení o návrhu na soudní rozhodnutí o policejním trestním opatření a řízení o samostatném zabrání. Polský KPK upravuje zvláštní způsoby řízení v X. části. Spolu s trestním procesem finančním obsahuje polská trestněprocesní úprava až jedenáct druhů zvláštních řízení.

Hodnocení, zda určité řízení již je nebo ještě není zvláštním, je závislé na tom, zda odlišnosti určitého řízení v porovnání s řízením obecným jsou takového rázu nebo se vyskytují v takovém rozsahu, že mění podstatu obecného řízení. Nepředstavují tedy odlišnosti pouze v rámci existujícího typu řízení, ale jsou již znakem řízení typu nového, svou podstatou zvláštního, odlišného. Tak např. v čs. trestněprocesní úpravě samotná nepřítomnost obžalovaného na hlavním líčení ještě nemá za důsledek změnu řízení obecného na řízení zvláštní — řízení proti uprchlému. Nepřítomnost obžalovaného tu představuje pouze jistou zvláštnost v rámci obecného, obvyklého řízení.

Zkrácené řízení je druhem zvláštního řízení zredukovaného typu (viz dále), které proti řízení obecnému obsahuje méně procesněformálních prvků za účelem podstatného zkrácení doby řízení jako celku, v zájmu okamžitého, resp. velmi rychlého rozhodnutí o trestní odpovědnosti pachatele za spáchaný skutek (tj. maximálně možné zkrácení doby uplynulší od zjištění trestné činnosti do rozhodnutí o ní soudem).

Slovní označení těchto institutů je v zákonodárné praxi socialistických států různé. V ČSSR lze za zkrácené způsoby trestního řízení považovat řízení za stanného práva, řízení samosoudcovské a trestní příkaz. V StPO NDR zkrácené způsoby řízení představují zrychlené řízení a trestní příkaz. V trestněprocesní úpravě Polska jsou to (kromě trestního řízení finančního) zjednodušené řízení a zrychlené řízení.

Sovětská trestněprocesní úprava vychází ze zásady jednotného závazného způsobu řízení pro všechny druhy trestních věcí, proto zvláštní řízení neobsahuje.

1.2. Důvody zakotvení zvláštních způsobů řízení v trestněprocesních systémech, způsob jejich tvorby a druhy

Trestněprocesní zákonodárná praxe mnoha států socialistických (BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR) i kapitalistických (NSR, USA, Francie, Velké

Británie) dokazuje, že problematika zvláštních, zejména zkrácených forem trestního řízení není otázkou zanedbatelnou, nýbrž představuje obecnou tendenci rozvoje trestněprocesních systémů směrem ke zjednodušení a zkrácení trestního řízení v zájmu efektivnějšího boje proti kriminalitě.³⁾

Důvody zakotvení institutů zjednodušujících a zkracujících trestní řízení ve výše zmíněných státech je obecně možné shrnout do několika bodů:

1. Nutnost zakotvení zvláštních způsobů řízení je dána potřebou návaznosti trestněprocesní úpravy na úpravu trestněprávní. Zvláštní druh trestní odpovědnosti určitých osob, resp. zvláštní trestní odpovědnost za určitý druh trestné činnosti si vyžaduje též zvláštní trestněprocesní postup (např. řízení proti mladistvým, řízení ve věcech soukromožalobných apod.).

2. Snaha zákonodárce přizpůsobit trestní řízení povaze a závažnosti trestní věci a snaha o to, aby náklady trestního řízení, materiální i personální, odpovídaly významu projednávané trestní věci.

3. Zkrácené řízení představuje určitý sociálně politický akt státu v oblasti trestního zákonodárství, jehož cílem je zefektivnit trestní řízení jako celek, zejména ve smyslu účinného boje proti určitému druhu kriminality (hlavně tzv. drobné kriminality, s malým stupněm společenské nebezpečnosti), kde rychlost řízení pozitivně ovlivňuje samotnou prevenci trestné činnosti.

Zavedením příslušných zkrácených řízení v trestněprocesní oblasti reaguje stát na nynější stav a strukturu kriminality, ovlivněnou ve velké míře současným rozvojem vědeckotechnické revoluce.

Zvláštní řízení je možné členit na jednotlivé druhy z různých hledisek.⁴⁾ Za nejvýstižnější lze považovat jejich třídění podle způsobu jejich tvorby, a to na zvláštní řízení:

a) o b o h a c e n é h o typu, kdy jsou k obecnému řízení přidávány další prvky, aby zejména v závažných věcech byly posíleny procesní garance obviněného, které by obecné řízení v této míře poskytnout nemohlo. Jde o typ zvláštního řízení, které se vyskytuje pouze sporadicky (např.

³⁾ Viz např. StPO der DDR-Lehrkommentar. Berlin 1968, str. 294; Kerman, Mühlerberg, Willamowski: Höhere Wirksamkeit der besonderen Verfahrensarten in Strafsachen, in: Neue Justiz č. 12/1975, str. 357 a násl.; Kermann, Mühlerberg, Willamowski: Ziel und Hauptrichtungen der Änderungen der StPO, in: Neu Justiz č. 4/1975, str. 97; S. Waltoš: Postepowanie szczególne w procesie karnym. Warszawa 1973, Wydawnictwo prawnicze, str. 20 a násl.; S. Waltoš: Osobyje formy processa, in: Gosudarstvo i pravo č. 9/1979, str. 82 a násl.; M. Benčík: O novom trestnom zákone MLR, in: Socialistické súdnictvo č. 8/1979, str. 32–38; Důvodová zpráva k zákonu č. 149/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní řád; Rezoluce AIDP z XII. kongresu konaného ve dnech 16.–22. září 1979 v Hamburku.

⁴⁾ Např. z hlediska jejich závaznosti na fakultativní a obligatorní; podle druhu projednávané věci na zvláštní řízení v závažných věcech (např. řízení za stanného práva) a ve věcech málo společensky nebezpečných; dále podle osob, proti kterým se řízení vede (mladiství, vojenské osoby, soukromé osoby) atd.

přísežné soudy ve Francii) a dnešní socialistické trestněprocesní úpravy ho neobsahují. Socialistický trestní proces je totiž schopen v plné míře již v řízení obecném poskytnout v jakékoliv trestní věci maximální procesní garance všem subjektům trestního řízení;

b) *rovnovážného* typu, kde proti obecnému řízení některé procesní prvky ubudou, jiné zase přibudou, přičemž pro rovnovážnost zvláštního řízení s obecným není třeba, aby počet prvků v obou řízeních byl úplně shodný. Rozhodující je, aby tento posun nebyl jako celek příliš výrazný (tj. z hlediska formalismu řízení; z hlediska podstaty řízení se tento posun u zvláštního řízení vyžaduje). V PLR je rovnovážným typem zvláštního řízení řízení ve věcech mladistvých, první stupeň zvláštního řízení ve věcech finančních, řízení proti nepřítomným a řízení ve věcech podléhajících pravomoci vojenských soudů. Trestní proces NDR obsahuje tento typ zvláštního řízení v podobě řízení proti uprchlému a nepřítomnému, řízení o protestu proti rozhodnutí společenského soudu, řízení o policejním trestním opatření a řízení o samostatném zabrání. V ČSSR lze za něj považovat řízení proti mladistvým a řízení proti uprchlému;

c) *zredukovaného* typu, kdy formalismus obecného řízení je zmenšen — maximálně po tu hranici, kdy jsou ještě zaručena práva a zájmy účastníků řízení tak, aby základní zásady trestního řízení nebyly v podstatné míře dotčeny.

Zredukovaný typ zvláštního řízení je poměrně častým jevem trestněprocesních úprav. Je aplikován buď v případech určitých trestných jednání největší společenské nebezpečnosti (např. v řízení za stanného práva) nebo naopak v případech trestné činnosti nízkého stupně společenské nebezpečnosti — u tzv. drobné a střední kriminality. Zjednodušené a zrychlené řízení v PLR jsou zredukovaným typem řízení, obdobně v NDR zjednodušené řízení a soudní trestní příkaz. V ČSSR je tento typ řízení zastoupen řízením za stanného práva, trestním příkazem a s jistými výhradami to lze tvrdit též o samosoudcovském řízení (zejména s ohledem na předsoudní fázi trestního řízení, na institut objasňování přečinů).

1.3. Zkrácené — zredukované zvláštní řízení v československém trestním řádu

Státně politický vývoj Československa, završený federativním státoprávním uspořádáním, přinesl nevyhnutné změny i v oblasti soudnictví. Ústavní zákon o československé federaci č. 143/1968 Sb. ponechal právní úpravu organizace soudnictví otevřenou. Vyřešil ji až ústavní zákon č. 155/1969 Sb., který novelizoval VIII. hlavu ústavy. Tento ústavní zákon znamenal však rovněž závažnou změnu ohledně doposud uplatňované zásady senátního rozhodování u soudů. Zavedl řízení před samosoudcem

v trestním i občanskoprávním soudnictví, a to v řízení před okresními soudy a dalšími soudy stejné úrovně (obvodní soudy, vojenské obvodové soudy). V trestních věcech zavedla řízení před samosoudcem do praxe novela trestního řádu, zákon č. 149/1969 Sb. O zavedení samosoudcovského řízení bylo uvažováno od začátku prací na ústavním zákoně, jak to vyplývá i z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona č. 149/1969 Sb. Zákonodárce byl přitom veden zejména snahou zjednodušit trestní řízení a spolu s institutem objasňování přečinů umožnit orgánům činným v trestním řízení pružnější postup u přečinů. Hlavním líčením před samosoudcem měl být dosažen rychlý postih pachatelů přečinů a některých méně závažných trestných činů tak, aby byli co nejdříve po jejich spáchání spravedlivě potrestáni a tím se posílila preventivně výchovná úloha trestního řízení. Řízení před samosoudci mělo uvolnit senát pro rozhodování trestných činů vyšší společenské nebezpečnosti a v konečném důsledku přispět i ke snížení nákladů trestního řízení úměrně povaze a závažnosti trestné věci. K posílení samosoudcovského rozhodování došlo později zákonem č. 48/1973 Sb., který zavedl institut trestního příkazu.

Československý trestní řád obsahuje i další zvláštní, zkrácený typ řízení — řízení za stanného práva. Specifika úloh a cílů, které jsou tímto řízením sledovány, jakož i neaktuálnost tohoto institutu z hlediska jeho použití v soudní praxi, daná jeho charakterem jakožto mimořádného opatření státu, jsou důvodem toho, že se v této stati stanným řízením nezabýváme.⁵⁾

II. KAPITOLA: ŘÍZENÍ PŘED SAMOSOUDCEM

2.1. Zákonné podmínky aplikace samosoudcovského řízení

Trestní řád upravuje institut samosoudce v rámci IV. a V. oddílu XIX. hlavy. Ustanovení § 290 tr. ř., které se vztahuje na celou XIX. hlavu, dovoluje v řízení před samosoudcem použít obecné předpisy pouze tam, kde úprava IV. a V. oddílu neobsahuje ustanovení speciální.

Výklad ustanovení § 290 tr. ř. způsoboval v počátcích používání institutu samosoudce v justiční praxi obtíže. Spory vyvolávala otázka, v jakém vzájemném vztahu jsou jednotlivá zvláštní řízení. Konkrétním projevem těžkostí byl problém, *zda v řízení o přečině mladistvého před samosoudcem lze použít předpisy o zvláštním řízení proti mladistvým*. Částečná odpověď na tuto otázku vyplývala z předběžného stanoviska GP ČSSR z roku 1971, které se týkalo problému nutné obhajoby v případě přečinu mladistvého projednávaného samosoudcem. GP ČSSR dospěla k závěru, že mladistvý nemusí mít obhájce ani v průběhu objasňování přečinu

⁵⁾ Viz blíže V. Vaňová: Vývin stanného práva na našem území, in: Právny obzor č. 9/1979, str. 722—736.

[arg. ustanovením § 179 odst. 2 písm. e) tr. ř.], ani v řízení před samosoudcem, pokud samosoudce koná o přečinu na základě návrhu na potrestání a ohledně přečinu nebylo konáno přípravné řízení. Nejednotnost praxe vyřešilo stanovisko nejvyššího soudu,⁶⁾ které vycházelo z materiálního chápání pojmu mladistvý. *V řízení před samosoudcem je třeba použít speciální předpisy o řízení proti mladistvým, jestliže návrh na potrestání pro přečin byl doručen soudu před dovršením devatenáctého roku věku obviněného* [§ 301 odst. 2 písm. b) ve spojení s § 314b odst. 1 tr. ř.].

Další druhy zvláštního řízení v řízení před samosoudcem nepřicházejí do úvahy: řízení za stanného práva se týká trestných činů nejvyššího stupně společenské nebezpečnosti, co už samo o sobě vylučuje jakékoliv úvahy o přípustnosti samosoudcovského rozhodování. Podobně řízení proti uprchlému, ačkoliv teoretická možnost projednání přečinu uprchlého samosoudcem formálně vyloučena není, prakticky zásadně nepřichází do úvahy proto, že o trestné činnosti uprchlého se koná pouze v případě, že jsou k tomu dány zvláštní důvody — zejména závažnost činu a politický význam projednávané věci. Požadovaný stupeň závažnosti trestné věci, který si vynucuje její soudní vyřízení i v nepřítomnosti obviněného podle předpisů o řízení proti uprchlému, nebude zřejmě dán u přečinu uprchlého, kterého stupeň společenské nebezpečnosti požadovaný pro řízení samosoudcovské musí být naopak nízký.

Kompetence samosoudce v trestním řízení je vymezena ustanovením § 314a tr. ř., který mu dovoluje rozhodovat pouze o trestných činech taxativně vymezených v odst. 1 a o přečinech. Okruh osob, které spáchaly tyto trestné činy, a tudíž se na ně vztahuje kompetence samosoudce, se však ustanovením § 314a odst. 2 dále zužuje. Samosoudce tedy nemůže rozhodovat o uvedených trestných činech, pokud je spáchal

- a) mladistvý,
- b) uprchlý,
- c) osoba, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo které způsobilost k právním úkonům byla omezena,
- d) osoba, u níž jsou vzhledem k jejím tělesným nebo duševním vadám pochybnosti o její způsobilosti se náležitě obhajovat,
- e) zvláště nebezpečný recidivista,
- f) má-li být uložen trest souhrnný a předcházející trest byl uložen senátem (podle rozhodnutí č. 18/1971 Sb. tr. rozh. nemůže samosoudce rozhodovat ani tehdy, mělo-li by dojít k upuštění od uložení souhrnného trestu podle § 37 tr. z.).

Důvody, pro které nemůže samosoudce o trestných činech některých osob rozhodovat, třebaže spadají do jeho kompetence, se ve většině pří-

⁶⁾ Viz rozhodnutí č. 35/1971 Sb. rozhodnutí a stanovisek nejvyšších soudů ČSSR.

padů kryjí s důvody nutné obhajoby podle § 36 písm. b), c), d) odst. 2 tr. ř.

V prvních letech samosoudcovského rozhodování způsobovalo v praxi soudů vymezení kompetence samosoudce podle § 314a tr. ř. těžkosti při řešení otázky, *zda je samosoudce kompetentní též ve vykonávacím řízení*. Ustanovení § 2 odst. 9 tr. ř., které dovoluje, aby předseda senátu a samosoudce sami rozhodovali pouze tam, kde to zákon výslovně ustanovuje, by samo o sobě tuto možnost vylučovalo. Většina názorů se při výkladu § 314a odst. 1 („samosoudce koná o přečinech a trestných činech“) opírala o vysvětlení pojmu řízení, jak je uvedeno v § 12 odst. 9 tr. ř. Jestliže se trestním řízením rozumí řízení podle trestního řádu — tedy i řízení exekuční, pak je samosoudce kompetentní i v tomto řízení.

Toto stanovisko je možno podepřít i poukázáním na umístění úpravy samosoudcovského řízení v systematice trestního řádu. Řízení před samosoudcem i řízení vykonávací jsou zařazeny ve třetí části trestního řádu. Ve spojení §§ 314a a 314b odst. 2, podle kterých má samosoudce stejná práva a povinnosti jako předseda senátu a senát, je možno říci, že je samosoudce kompetentní i v tomto řízení.⁷⁾

2.2. Procesní činnost samosoudce před nařízením hlavního líčení

Řízení před samosoudcem se začíná *doručením obžaloby pro trestný čin uvedený v § 314a odst. 1, 2 tr. ř. nebo návrhu na potrestání pro přečin soudu*. Obě tyto formy obžalobného aktu podává prokurátor a vycházejí z výsledků přípravného řízení (v případě obžaloby) nebo objasňování přečinu (návrh na potrestání). V případě souběhu trestného činu a přečinu se podává společná obžaloba, jestliže bylo konáno společné přípravné řízení o trestném činu i o přečinu. Pokud se uskutečnilo pouze ohledně trestného činu, podává se ohledně přečinu návrh na potrestání (§ 179e odst. 3 tr. ř.).

V případě návrhu na potrestání pro přečin, o kterém se konalo pouze objasňování, nastává v jistém smyslu kuriózní situace co do označení pachatele přečinu v řízení před samosoudcem: pachatel přečinu v tomto případě vystupuje před soudem vždy jako obviněný (nikoli obžalovaný). Podle ustanovení § 314b odst. 1 tr. ř. se totiž ve věcech, v nichž se vykonávalo pouze objasňování, začíná trestní stíhání a účinky vznesení obvinění nastávají až momentem doručení návrhu na potrestání pro přečin soudu. Třebaže návrh na potrestání plní funkci obžalobnou, nelze pachatele přečinu v rozporu s názvem tohoto aktu nazvat jinak než obviněným.

Podle § 314b odst. 3 tr. ř. samosoudce obžalobu ani návrh na potrestání

⁷⁾ Viz blíže Trestný poriadok — Komentár. Obzor, Bratislava 1977, str. 756—763.

pro přečin předběžně neprojednává. Tato úprava řízení před samosoudcem nezjednodušuje ani neurychluje. Znění § 314b odst. 3 totiž nederoguje povinnost samosoudce, aby před svým rozhodnutím nařídit ve věci hlavní líčení nebo vydáním trestního příkazu důkladně prostudoval spisy také z toho hlediska, zda jsou splněny všechny zákonné podmínky pro postavení pachatele před soud a zda skutečnosti, obsažené v obžalobném aktu, jsou dostatečné pro objektivní a spravedlivé rozhodnutí ve věci. Tedy i zde rozhoduje samosoudce o těchto aktech v souladu s § 314c odst. 1 ještě před nařízením hlavního líčení. Ustanovení § 186 tr. ř., podle kterého předseda senátu může nařídit předběžné projednání obžaloby, umožňuje její senátní projednání na neveřejném zasedání soudu. Ustanovení § 314b odst. 3 je tedy logickým důsledkem toho, že samosoudce jako orgán monokratický neveřejné zasedání nekoná.⁸⁾ Neveřejné zasedání se nekoná ani v případě dalších postupů, kde by v porovnání s rozhodováním senátním bylo na místě (§ 314b odst. 7). Samosoudce je však povinen vyžádat si v těchto případech vyjádření prokurátora.

V případě návrhu prokurátora na potrestání pro přečin učiní samosoudce ohledně tohoto návrhu rozhodnutí podle § 314c odst. 1 tr. ř., a to před nařízením hlavního líčení — tedy rozhodnutí v podstatě shodné s ustanovením § 188 tr. ř. Úpravu rozhodování samosoudce o obžalobě před nařízením hlavního líčení však IV. oddíl XIX. hlavy trestního řádu neobsahuje. Zákonodárce tento postup zvolil zřejmě proto, že do novelizace (zákonem č. 149/1969 Sb.) trestní řád rozhodování o návrhu na potrestání neznal, neboť objasňování přečinů bylo zavedeno současně s řízením před samosoudcem a musel jej tudíž jako nový institut do trestního řádu zakotvit spolu s úpravou řízení před samosoudcem. Pro rozhodování o obžalobě je pak nutno použít obecné předpisy trestního řádu v intencích § 290. Konkrétně to pak znamená, že samosoudce může ohledně obžaloby učinit některé z opatření podle § 188 odst. 1 písm. a) až f) a odst. 2 tr. ř., nikoli však v rámci předběžného projednání obžaloby, avšak při studiu spisového materiálu před nařízením hlavního líčení ve věci (§ 314b odst. 3).

2.3. Rozhodování o obžalobě

Pokud samosoudce na základě obžaloby nenařídí hlavní líčení, rozhodne podle § 188 odst. 1, 2 trestního řádu:

1. postoupí věc příslušnému soudu, jestliže sám není příslušný ve věci rozhodnout,
2. postoupí věc příslušnému orgánu na disciplinární řízení (pokud jsou dány podmínky § 171 odst. 2) nebo jinému orgánu (§ 171 odst. 1),
3. trestní stíhání musí zastavit (za podmínek § 172 odst. 1) nebo trestní

⁸⁾ Viz k tomu rozhodnutí č. 50/1971 Sb. rozh. tr.

stíhání může zastavit (za podmínek § 172 odst. 2) podle § 188 odst. 2,

4. přeruší trestní stíhání podle § 173 odst. 1 písm. a) až d),
5. vrátí věc prokurátorovi na došetření, jestliže ve věci bylo konáno přípravné řízení — avšak pouze z důvodu, že nebyly objasněny základní skutečnosti důležité pro rozhodnutí o vině.

Prokurátor může na základě § 188 odst. 3 tr. ř. ohledně všech uvedených rozhodnutí samosoudce o obžalobě podat stížnost, která má odkladný účinek (odkladný účinek nemá pouze v případě přerušení trestního stíhání).

Pokud byla samosoudci věc postoupena podle § 188 odst. 1 písm. g) tr. ř. senátem, je samosoudce tímto rozhodnutím senátu vázán a nemůže proti němu vznést stížnost. Může však:

- a) skutek kvalifikovaný jako trestný čin překvalifikovat na přečin,
- b) aplikovat ustanovení § 221 odst. 1 tr. ř. o vrácení věci prokurátorovi na došetření nebo
- c) ve výjimečném případě, pokud by se skutkový základ pro posouzení příslušnosti soudu podstatně změnil, použít ustanovení § 222 odst. 1 tr. ř. o postoupení věci.

Zákonem č. 48/1973 Sb. bylo zrušeno ustanovení § 194 tr. ř. o přijetí obžaloby soudem. Zrušením tohoto ustanovení nastala změna ohledně momentu, do kterého může prokurátor již podanou obžalobu vzít zpět. Protože podle § 196 nyní samosoudce (senát) činí pouze opatření k projednání věci na hlavním líčení, může prokurátor vzít obžalobu zpět až do okamžiku zahájení hlavního líčení, a tak napravit její chyby (§ 182 odst. 1). Pokud prokurátor obžalobu zpět nevezme, může samosoudce mimo hlavní líčení zastavit nebo přerušit trestní stíhání podle § 231 tr. ř. nebo, pokud se domnívá, že není kompetentní podle § 314a odst. 1, 2 tr. ř. ve věci rozhodovat, může použít (zde však pouze na hlavním líčení) ustanovení § 222 odst. 1 tr. ř. o vrácení věci na došetření prokurátorovi.

2.4. Rozhodování o návrhu na potrestání

Rozdílností názvů obžalobních aktů (obžaloba, návrh na potrestání pro přečin) chtěl zákonodárce zřejmě vyjádřit tu skutečnost, že samosoudce v řízení o přečinu navazuje na výsledky předsoudního řízení, na objasňování přečinů, jako na specifický institut trestního řízení. Potud je třeba tuto snahu hodnotit kladně. Samotné slovní označení tohoto obžalobního aktu však již vzbuzuje pochybnost, zda je výstižné a odpovídající obsahu tohoto institutu. Je pravda, že v řízení o přečině se možnost rozhodnout o něm mimo rámec trestního řízení — jeho postoupením na kárné nebo kázeňské vyřízení, resp. jeho vyřízení před jiným příslušným orgánem, jakož i možnost upuštění od potrestání zvyšuje. To je dáno povahou přečinu, zejména jeho poměrně nízkým stupněm společenské ne-

bezpečnosti. Název tohoto obžalobného aktu však tuto skutečnost nejenže nevystihuje, ale slovy na potrestání přímo popírá. Navíc označení tohoto institutu jako návrh na potrestání do jisté míry stojí v protikladu k jednomu ze základních principů socialistického trestního řízení, k jeho převýchovné úloze. Přitom účelem obžalobného aktu, ať už obžaloby nebo návrhu na potrestání, není žádat pro obviněného trest, ale zejména:

a) ukončit stádium předsoudního řízení a přenést věc do kompetence soudu, přičemž prokurátor přebírá odpovědnost za kvalitu tohoto stadia řízení, a

b) shrnout v tomto aktu výsledky předsoudního řízení, doložit opodstatněnost postavení obviněného před soud.

Pouze v tomto smyslu je slovní vyjádření návrh výstižné, jestliže má zdůraznit v souladu se zásadou soudcovské nezávislosti, že samosoudce je ve svém rozhodování vázán pouze skutkem uvedeným v obžalobě (návrhu na potrestání), jinak postupuje samostatně podle příslušných ustanovení trestního řádu.

Rovněž z hlediska jistého psychologického působení návrhu na potrestání na občany neodpovídá název tohoto aktu jeho závažnosti (v porovnání s obžalobou z hlediska jejího již historického uplatňování v trestním řízení a tím i jistého státně mocenského působení ve směru vážnosti a důležitosti tohoto aktu ve vědomí lidí). V této souvislosti je třeba poukázat na podceňování řízení o přečině, projevujícího se v tom, že obviněný se v mnoha případech nedostavil k soudu. Domnívám se, že v případě přečinu by mnohem výstižnější bylo označení „obžaloba pro přečin“, přičemž slovní označení nynější obžaloby by zůstalo nezměněno (název obdobný — „obžaloba pro trestný čin“ by nebyl výstižný, neboť v případě souběhu trestného činu a přečinu se podává společná obžaloba, pokud též ohledně přečinu proběhlo přípravné řízení).

Jak vyplývá ze znění § 314c odst. 1 tr. ř., týká se uvedená úprava rozhodování samosoudce před nařízením hlavního líčení pouze rozhodování o návrhu na potrestání. O obžalobě rozhoduje samosoudce podle obecných předpisů ve smyslu ustanovení § 290 tr. ř.

Ustanovení § 314c odst. 1 písm. a) až g), s výjimkou písmena f), nepůsobují praxi žádné větší potíže. Písmeno d) citovaného ustanovení tr. ř., které umožnilo zastavení trestního stíhání samosoudcem též na základě § 172 odst. 2, zavedené novelou trestního řádu (zákonem č. 48/1973 Sb.), rozšířilo kompetenci samosoudce i o tento druh rozhodnutí, které před novelizací bylo možno použít pouze ohledně trestného činu.

V souvislosti s aplikací § 314c odst. 1 písm. f) se však zejména v začátcích aplikace samosoudcovského řízení setkáváme s kritickými ohlasy soudců na procesní postup, který nedovoluje samosoudci odstranit nedo-

statky objasňování přečinů tím, že vrátí věc zpět prokurátorovi. Ačkoli prokurátor má možnost věc vrátit orgánům objasňování nazpět s pokynem, ve kterých směrech je potřebné objasňování doplnit, činí tak zřídka, takže chybějící skutečnosti (např. adresy osob, které mají být před soudem vyslechnuty) musí zjišťovat až samosoudce. I když dnešní praxe orgánů objasňování co do kvality jejich práce by měla být na vyšší úrovni, vzhledem jen samotné zkušenosti z téměř patnáctileté praxe používání institutu objasňování přečinů by pro to byly dostačující, není tomu tak.⁹⁾

V objasňování přečinů třeba spatřovat základní nedostatek, který znemožňuje efektivní využití institutu samosoudce v trestním řízení. Přitom uvedené nedostatky, jak vyplývá z výše uvedené poznámky, nenacházejí svůj odraz pouze v hospodárnosti a rychlosti řízení, ale značně ovlivňují též úplnost a objektivnost zjištění skutkového stavu a tím i vlastního rozhodnutí ve věci.

Stejně jako v případě obžaloby může prokurátor i návrh na potrestání pro přečin vzít zpět až do zahájení hlavního líčení. V tom případě učiní některé z opatření podle § 179e odst. 1 písm. b) až h) tr. ř.

Pokud samosoudce nepoužije žádný z výše uvedených postupů při rozhodování o obžalobě nebo návrhu na potrestání, podle § 196 tr. ř. učiní opatření k projednání věci na hlavním líčení. Na postup samosoudce, pokud se vede řízení před soudem na základě obžaloby, se vztahují obecná ustanovení trestního řádu. Proto se v dalším textu zabývám pouze procesním postupem samosoudce ve vztahu k návrhu prokurátora na potrestání, který podle ustanovení IV. oddílu XIX. hlavy trestního řádu obsahuje jistá specifika.

Pokud samosoudce rozhodne o projednání věci na hlavním líčení, zašle obviněnému opis návrhu na potrestání spolu s předvoláním na hlavní líčení. Na doručování písemností se vztahují i v řízení před samosoudcem obecné předpisy podle V. oddílu III. hlavy tr. ř. Pokud samosoudce koná

⁹⁾ V „Návrhu zásad novely trestního řádu“ z února 1981, který byl vypracován ministerstvem spravedlnosti ČSR, se na str. 20—21 konstatuje: „Nynější úprava před soudního stadia trestního řízení je zbytečně složitá a neodpovídá nynějšímu, tím méně zamýšlenému hmotněprávnímu členění protispolečenské činnosti, o které přísluší rozhodovat soudu. Především jde o institut objasňování přečinů, při jehož uplatňování v praxi se nedosahuje účelu jím sledovaného, tj. aby byly přečiny jako činy skutkově i právně jednoduché urychleně objasňovány a jejich pachatelé byli v době co nejkratší postaveni před soud a potrestáni. Je tomu tak proto, že v průběhu objasňování není opatřen důkazní materiál, který by poskytl soudu potřebné podklady pro urychlené projednání a uzavření věci rozhodnutím. V praxi trvá soudní řízení o přečinech v početných případech déle nežli ve věcech, kde bylo konáno přípravné řízení, a to především z toho důvodu, že zpráva o výsledku objasňování netvoří dostatečný podklad pro rozhodnutí a teprve soud si opatřuje a provádí potřebné důkazy (zpravidla na návrh obhájce, jehož účast není v objasňování přípustná).“ Navrhuje se proto zrušení objasňování přečinů a zavedení přípravného řízení ve dvou formách, v podobě vyšetřování a vyhledávání.

pouze o přečinu, není potřebné zachování lhůty na přípravu podle § 198 odst. 1 tr. ř.

Zúžení práv obviněného, které navazuje na úpravu objasňování přečinů, má za úkol přispět ke zrychlení řízení a potrestání pachatele co nejdříve po spáchání činu. Ačkoliv je třeba mít na mysli účel samosoudcovského řízení jako celku, právě zde se nabízí otázka, zda zkrácení lhůty na přípravu obviněného na hlavní líčení je namístě. Samotné zkrácení této lhůty totiž není způsobilé zabezpečit operativnost rozhodování samosoudce, ani zrychlit soudní řízení. Vzhledem k poměrně dlouhé lhůtě, kterou zákonodárce v § 179 odst. 1 tr. ř. vymezuje na objasňování přečinů (spolu s výše zmíněnými nedostatky objasňování co do neúplnosti podkladů pro soudní rozhodnutí ve věci), zkrácení lhůty na přípravu k hlavnímu líčení nemá zvláštní efekt. Tato úprava ještě více zužuje práva obviněného v porovnání s přípravným řízením, kde se obviněný seznamuje s výsledky vyšetřování (vyhledávání) a navíc může mít obhájce, přičemž ani pětidenní lhůtu k přípravě na hlavní líčení není možné zkrátit bez jeho souhlasu.

Ani při zkrácení lhůty však není možné obejít ustanovení § 2 odst. 13 tr. ř., které samosoudce zavazuje postupovat tak, aby měl obviněný v každém případě možnost prostudovat spisy, resp. zvolit si obhájce a poradit se s ním o obhajobě. Proto už v předvolání k hlavnímu líčení musí být obsaženo poučení o právech obviněného v trestním řízení — zejména z hlediska jeho práva na obhajobu, v souladu se zásadami uvedenými v § 33 odst. 1, 2 a § 2 odst. 13 tr. ř. Dodržení těchto zásad je zejména v řízení před samosoudcem nanejvýš potřebné — tím více, že trestní stíhání začíná a účinky vznesení obvinění u přečinu, o kterém se vykonalo objasňování, nastávají až okamžikem doručení návrhu na potrestání pro přečin soudu. Teprve od tohoto okamžiku může pachatel přečinu používat všechna práva a oprávnění, která jsou s postavením obviněného v trestním řízení spojena.

2.5. Rozhodování samosoudce o vazbě

2.5.1. Rozhodování o vzetí do vazby a propuštění z vazby

Samosoudce má stejná práva a povinnosti jako senát a předseda senátu (§ 314b odst. 2 tr. ř.), proto mu § 314c odst. 4 umožňuje rozhodovat o vazbě, jestliže samosoudci byla v souladu s § 179e odst. 2 tr. ř. spolu s návrhem na potrestání odevzdána zadržená osoba podle § 76 tr. ř. Pokud samosoudce tuto osobu nepropustí na svobodu, rozhodne usnesením o jejím vzetí do vazby. Znění § 314c odst. 4 je dostatečně srozumitelné. Tím, že samosoudce osobu bere do vazby, rozhoduje o vazbě ve smyslu §§ 67, 68 a násl. tr. ř. Je tudíž proti jeho rozhodnutí přípustná stížnost na základě

§ 74 tr. ř. Vyskytly se však nejasnosti ve vztahu k rozhodování samosoudce o propuštění zadržené a jemu odevzdané osoby na svobodu. Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR (č. 23/1973 Sb. tr. rozh.) dává na uvedený problém jednoznačnou odpověď: samosoudce propouští na svobodu osobu zadržanou, tedy takovou, která není ani nebyla vzata do vazby. Proto rozhodnutí samosoudce o jejím propuštění na svobodu není rozhodnutím o vazbě ve smyslu § 67 tr. ř., není tudíž proti němu ani přípustná stížnost.

2.5.2. Rozhodování o stížnosti proti usnesení prokurátora o vzetí do vazby nebo propuštění z vazby

Ustanovení § 314c odst. 4 ve spojení s § 146a tr. ř. způsobovalo v praxi těžkosti při řešení otázky, zda je samosoudce oprávněn rozhodovat o stížnosti proti rozhodnutí prokurátora o vzetí do vazby nebo propuštění z vazby, když se vazba týká některého z trestných činů spadajících podle § 314a odst. 1, 2 tr. ř. do kompetence samosoudce. Praxe si vyžádala zásadní usměrnění při řešení tohoto problému. Proto nejvyšší soudy republik shodně považují za jediné správné řešení, aby v tomto případě rozhodoval o oprávném prostředku senát.¹⁰⁾ Opírají přitom své stanovisko o přesvědčivé argumenty: Ustanovení § 314c odst. 4 dovoluje samosoudci rozhodovat o vazbě jediným způsobem — pokud zadržanou a jemu odevzdanou osobu nepropustí na svobodu, může ji vzít do vazby. Spojení §§ 2 odst. 9 a 314c odst. 4 s § 146a tr. ř. jiné řešení, než je senátní rozhodnutí o stížnosti proti rozhodnutí prokurátora o vzetí do vazby nebo propuštění z vazby, nepřipouští.

Správnost tohoto řešení umocňují též politickoprávní důvody zakotvení § 146a do trestního řádu. Novela trestního řádu, zákon č. 149/1969 Sb., zavedla řízení o stížnostech uvedených v § 146a též jako důsledek přistoupení Československa k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, který byl za ČSSR podepsán v New Yorku dne 7. října 1968. Zákonodárce považoval za potřebné, aby v případě stížnosti proti rozhodnutím orgánů v trestním řízení, týkajících se případů uvedených v § 146a, tedy rozhodnutí citelně zasahujících do realizace občanských práv a svobod, rozhodoval zásadně a bezvýjimečně soud jako nestranný a nezávislý státní orgán. Bylo by proto v rozporu s cílem ustanovení § 146a tr. ř., kdyby samosoudce, do jehož kompetence spadá rozhodování o přečinech a méně závažných trestných činech, na straně druhé mohl vystupovat v úloze odvolacího orgánu v případě výše zmíněných závažných rozhodnutí prokurátora.

¹⁰⁾ Viz rozh. č. 4/1973 Sb. rozh. tr.

2.6. Řízení v nepřítomnosti obviněného

V prvních letech uplatňování samosoudcovského řízení patřila otázka přípustnosti hlavního líčení v nepřítomnosti obviněného k závažným problémům soudní praxe. Jak vyplývalo z průzkumu rozhodovací činnosti samosoudců, výsledky kterého byly shrnuty ve zprávě trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR z roku 1970 (č. Tp. jf. 102/1970), případy odročování hlavního líčení byly až v 46,2 % odůvodněny nedostavením se obviněného k hlavnímu líčení. K problému zaujaly stanoviska oba nejvyšší republikové soudy. Ačkoliv se shodly v názoru, že *řízení v nepřítomnosti obviněného je možné i v řízení před samosoudcem*, podmínky pro toto řízení vymezují různě.¹¹⁾ Jejich stanoviska zhodnotil Nejvyšší soud ČSSR (rozh. č. 11/1972 Sb. rozh. tr.), který konstatoval, že podmínky pro řízení v nepřítomnosti obviněného, tak jak jsou uvedeny v stanovisku NS SSR, jsou přesnější a úplnější, doplnil je však o další podmínku. V řízení před samosoudcem je tedy možno konat v nepřítomnosti obviněného, jestliže:

a) návrh prokurátora na potrestání pro přečin byl obviněnému řádně doručen a obviněný byl k hlavnímu líčení řádně předvolán,

b) dále byl obviněný při doručení uvedených písemností upozorněn na to, že se může dostavit k soudu a seznámit se se zprávou o výsledku objasňování a jejími přílohami, čímž bude splněna podmínka § 202 odst. 2 písm. b) tr. ř.,

c) z protokolu o výpovědi obviněného je pak zřejmé, že byla dodržena ustanovení §§ 91 až 93 a 95 tr. ř. a že mu ve smyslu § 179b odst. 2 písm. b) bylo oznámeno, z čeho je podezřelý,

d) a nejpozději v předvolání k hlavnímu líčení byl poučen o tom, že si může zvolit obhájce, navrhopvat důkazy a rovněž o tom, že v případě jeho nedostavení se k soudu se hlavní líčení uskuteční i v jeho nepřítomnosti.

2.7. Hlavní líčení

Ve smyslu § 290 tr. ř. se na celý průběh hlavního líčení v řízení před samosoudcem vztahují obecná ustanovení trestního řádu o hlavním líčení. Ustanovení § 314b odst. 5 spolu s institutem objasňování přečinů však velice významným způsobem zasáhly do dokazování na hlavním líčení. Problematiku dokazování na hlavním líčení v řízení před samosoudcem tudíž nelze obejít a nevěnovat jí pozornost též z poněkud širších hledisek.

¹¹⁾ Rozhodnutí č. 11/1972 (NS ČSR) a č. 6/1971 (NS SSR) Sb. rozh. tr.

2.7.1. Dokazování na hlavním líčení

Od objasňování přčinů zákonodárce očekával, že umožní orgánům činným v trestním řízení rychle a pružně zjistit potřebné skutečnosti, aby pachatel byl co nejdříve po spáchání činu postaven před soud. Efekt tohoto předsoudního řízení o přčinech se však podle výsledků justiční praxe neshoduje s očekáváním zákonodárce, a proto je navrhováno zrušení institutu objasňování přčinů.¹²⁾ Průtahy v řízení před samosoudcem vyvolává objasňování přčinů zejména tím, že trestní řád

a) svěřuje objasňování přčinů poměrně širokému okruhu objasňovacích orgánů;

b) zavádí dva různé způsoby dokazování uplatňované podle toho, zda jde o hlavní líčení před samosoudcem či senátem, navíc v řízení před samosoudcem dva rozdílné způsoby dokazování závislé na tom, zda jde o trestný čin nebo přčin;

c) velmi závažným způsobem zasahuje do názorů na podstatu důkazů vůbec.

K problematice uvedené v bodě a) je třeba poznamenat, že nebyla sjednocena praxe orgánů objasňování v otázce, které skutečnosti a v jakém rozsahu je třeba zjišťovat, ačkoliv trestní řád tuto problematiku (objasňování přčinů je předprocesním stadiem trestního řízení) nezpracovává. Zprávy o výsledcích objasňování bývají neúplné, nedostatečné a nemohou být proto v mnoha případech podkladem pro rozhodnutí ve věci soudem.

Skutečnosti uvedené v bodech b) a c) v podstatné míře ovlivnily činnost soudů při projednávání přčinů. Institut objasňování přčinů svou neformálností a zdánlivou jednoduchostí měl viditelně ovlivnit práci objasňovacích orgánů i soudů v tom směru, aby ohledně přčinů postupovaly rychle, pružně a pachatel se co nejdříve po spáchání činu podrobil trestní odpovědnosti (viz k tomu důvodovou zprávu k vládnímu návrhu zákona, k § 179b odst. 2 tr. ř.). Snížení formalismu řízení za účelem jeho zrychlení a zjednodušení (spočívajícího zejména v tom, že při objasňování se nevydává usnesení o zahájení trestního stíhání ani o vznesení obvinění, obvinění se neoznamuje, účast obhájce je nepřípustná, kromě úkonů podle §§ 113 a 114 tr. ř. se důkazy podle V. hlavy nevykonávají, neprovádí se seznamování s výsledky objasňování, nejsou aplikována ustanovení § 65 tr. ř. o nahlížení do spisů) se v práci objasňovacích orgánů projevuje tím, že tyto orgány získané důkazy nevykonávají, ale pouze shromažďují a opatřují informace o těch důkazních prostředcích a skutečnostech, které mohou být pro rozhodnutí soudu potřebné.

Při rozhodování o trestných činech patřících do kompetence samosoudce

¹²⁾ Viz poznámku 9.

platí pro dokazování na hlavním líčení v plném rozsahu obecná ustanovení trestního řádu — §§ 207 až 215. Dokazování o přečinech se však řídí § 179b odst. 2 tr. ř., který umožňuje až tři různé způsoby zachycení vysvětlení občana:

1. vysvětlení občana (ústní nebo písemné) podle § 179 odst. 1 písm. d) tr. ř. a jeho reprodukce orgánem objasňování zachycená ve zprávě o výsledku objasňování. Vzhledem k účelu institutu objasňování přečinů, měl by být tento postup pravidlem;

2. protokolem o vysvětlení občana s poučením podle § 19 zákona č. 40/1974 Sb. o Sboru národní bezpečnosti;

3. protokolem o svědecké výpovědi podle II. oddílu V. hlavy trestního řádu, který upravuje dokazování. Tento způsob by měl být používán pouze v mimořádných případech, pokud okolnosti, o kterých svědek vypovídá, mají při řízení značný význam nebo pokud je obava, že v budoucnu by opakovaný výslech občana byl spojen se značnými těžkostmi. Protokol o svědecké výpovědi je možné na hlavním líčení namísto výsledku svědka přečíst za podmínek § 211 tr. ř. Zde je třeba podotknout, že právě tento mimořádný způsob zachycení vysvětlení občana ve formě svědecké výpovědi, se v praxi objasňovacích orgánů vyskytuje nejčastěji.

Ustanovení § 314b odst. 5 tr. ř. přikazuje samosoudci, aby v řízení o přečině přečetl na hlavním líčení vždy též zprávu o výsledcích objasňování a její přílohy jako důkaz ve věci.

V důvodové zprávě k tomuto ustanovení trestního řádu se praví, že zpráva o výsledcích objasňování má podat pravdivou informaci o výsledcích všech úkonů vykonaných při objasňování, tvoří podklad pro řízení soudu a soud ji jako důkaz hodnotí. V řízení o přečině před samosoudcem se tedy musí na hlavním líčení vždy zpráva o výsledcích objasňování a její přílohy (jako např. záznam o vysvětleních, záznam objasňovacího orgánu k přezkoumávané věci apod.) přečíst, zatímco v případě trestného činu tento materiál nebude čten vůbec a důkazní hodnotu bude mít pouze tehdy, jsou-li zde zachyceny a vykonány v přesně zákonem předepsané formě.

Ustanovení § 314b odst. 5 tr. ř. způsobovalo v praxi soudů problémy při řešení otázky, kdy je možné na hlavním líčení číst protokoly o svědeckých výpovědích. Často docházelo k odročování hlavního líčení i v těch případech, kdy osobní výslech svědka nebyl potřebný. Přitom důsledná aplikace § 314b odst. 5 (zpráva o výsledcích objasňování a její přílohy jsou důkazy ve věci) ke čtení protokolu o výsledku svědka na hlavním líčení splnění dalších zákonných podmínek, na rozdíl od § 211 tr. ř., nevyžaduje.

Z výkladu o rozdílném způsobu dokazování před samosoudcem v závislosti na tom, zda jde o trestný čin nebo přečin, je třeba vycházet při konstatování uvedeném v bodě c), že *novela trestního řádu (zákon*

č. 149/1969 Sb.) závažným způsobem zasahuje též do názorů na samotnou podstatu důkazu.

Dokazování,¹³⁾ kterým rozumíme zvláštní trestněprocesní postup upravený trestním řádem, v němž orgány trestního řízení zjišťují všechny právně relevantní objektivní a subjektivní skutečnosti, za kterých byl konkrétní delikt spáchán, potřebné pro rozhodnutí ve věci, je upraveno zejména v V. hlavě trestního řádu (§§ 89 až 118) o dokazování, ve vztahu k přečinům pak ustanoveními § 179b a § 314b odst. 5 tr. ř.

Zásadní vliv na rozdílnost chápání podstaty důkazu v trestním řízení má institut objasňování přečinů, které představuje fázi předsoudního řízení. Na rozdíl od přípravného řízení, tj. vyhledávání a vyšetřování, které jsou trestním stíháním, objasňování přečinů není ani formálně trestním stíháním přečinu. Ačkoliv je součástí trestního řízení, představuje ve srovnání s přípravným řízením jeho tzv. předprocesní stadium. Ačkoliv procesní úkony provedené v předprocesním stadiu přípravného řízení a jejich výsledky nemají v řízení před soudem důkazní hodnotu, poznatky získané v průběhu objasňování vystupují v řízení před soudem výslovně jako důkazy ve věci. Zvláštnosti institutu objasňování přečinů ve spojení s institutem samosoudce tak výrazně ovlivnily uplatnění zásad důkazního práva v trestním řízení.

Rovněž celková koncepce trestního řízení — v otázce vztahu předsoudní a soudní fáze trestního řízení — byla objasňováním přečinů do jisté míry narušená: předsoudní fáze řízení, objasňování, přenáší při aplikaci trestního příkazu těžiště dokazování v podstatě do části předsoudního řízení. Jestliže totiž samosoudce vydá trestní příkaz, učiní tak na základě prostudování spisového materiálu (zprávy o výsledcích objasňování, jejích příloh a návrhu na potrestání pro přečin) bez toho, že by důkazy vykonával. Je totiž diskutabilní, zda je možné považovat prostudování spisového materiálu samosoudcem za vykonání důkazů před soudem.

Pochybnosti je třeba vyslovit i ve vztahu k jakési presumpci věrohodnosti materiálu, které předkládá orgán objasňování — zpráva o výsledcích objasňování a její přílohy jsou přímo ze zákona považovány za důkaz, ačkoliv skutečnosti v nich uvedené jsou zachyceny tak, jak se jevíly orgánu objasňování, tedy na základě jeho vlastního úsudku a nemusí být přitom doloženy důkazy (případy, kdy okolnosti skutku byly zjištěny vlastním pozorováním veřejného orgánu). To do jisté míry protiče zásadě volného hodnocení důkazů (§ 314b odst. 5 tr. ř. příkazuje hodnotit jako důkaz ve věci skutečnosti, které zjistil orgán objasňování na základě vlastního pozorování, a to vlastně podávané a vysvětlované na základě

¹³⁾ K dokazování viz blíže Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1977, str. 133 až 149.

jeho vlastního hodnocení skutečnosti). Je sice pravda, že samosoudce má možnost na základě vlastní úvahy rozhodnout o nařízení hlavního líčení a tím i vykonání důkazů před soudem, má-li o věrohodnosti a objektivnosti uváděných skutečností pochybnosti. Přesto se však domnívám, že současná formulace § 314b odst. 5 tr. ř. není v plném souladu se zásadou volného hodnocení důkazů.

2.7.2. Formy rozhodnutí na hlavním líčení

Postup samosoudce podle § 314d odst. 1 tr. ř. se vztahuje výlučně na řízení o přečinech (dikce zákona „Samosoudce po přijetí návrhu na potrestání...“). Ve vztahu k trestnému činu platí pro postup samosoudce na hlavním líčení obecné předpisy trestního řádu (§§ 220 až 224); pokud rozhoduje o trestném činu rozsudkem, řídí se ustanoveními §§ 225 až 230 tr. ř.

V souladu s ustanovením § 314d odst. 1 může samosoudce i na hlavním líčení rozhodnout o návrhu na potrestání podle § 314c odst. 1, s výjimkou vrácení věci prokurátorovi podle § 314c odst. 1 písm. f) a g) tr. ř. Na hlavním líčení může aplikovat § 221 odst. 1 o vrácení věci prokurátorovi na došetření, pokud výsledky hlavního líčení ukazují na podstatnou změnu okolností případu a pro objasnění věci je potřebné zjištění dalších skutečností. Pokud se samosoudce rozhodne až na hlavním líčení kvalifikovat skutek odlišně od obžaloby jako trestný čin, o kterém podle § 314c odst. 1 není příslušný vést řízení, postoupí věc podle § 222 odst. 1 tr. ř. na řízení příslušnému senátu (viz k tomu rozhodnutí č. 55/1970 Sb. rozh. tr.).

V prvních letech aplikace samosoudcovského řízení docházelo při použití ustanovení § 314d odst. 1 tr. ř. k pochybnostem v otázce, jakou formu rozhodnutí (usnesení nebo rozsudek) má samosoudce v tomto případě použít. Pokud samosoudce rozhodne některým ze způsobů uvedených v § 314c odst. 1 písm. a) až e), není pochyb o tom, že použije usnesení, což vyplývá přímo ze znění § 314d odst. 1 tr. ř. Ve všech ostatních případech by měl samosoudce rozhodovat rozsudkem. Problémy nastávají, pokud jsou současně dány podmínky pro vynesení zprošťujícího rozsudku podle § 226 tr. ř. i zákonné důvody zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 tr. ř., protože některé z důvodů citovaných ustanovení se vzájemně překrývají:

1. § 226 písm. c) a § 172 odst. 1 písm. c) — když nebylo prokázáno, že skutek, který je předmětem řízení, spáchal obviněný;

2. § 226 písm. d) a § 172 odst. 1 písm. e) — pokud není obviněný pro nepřičetnost trestně odpovědný;

3. § 226 písm. e) a § 172 odst. 1 písm. f) — když zanikla trestnost činu. Nejvyšší soud ČSSR řešil uvedený problém v rozhodnutí č. 2/1974 Sb.

roz. tr. Samosoudce může v řízení o přečině vynést zprošťující rozsudek pouze tehdy, pokud není prokázáno, že se stal skutek, pro který je trestní stíhání vedeno [§ 226 písm. a) tr. ř.]. Pokud však bylo prokázáno, že se skutek, pro který je trestní stíhání vedeno, nestal, samosoudce trestní stíhání usnesením zastaví [§ 172 odst. 1 písm. a) tr. ř.]. Samosoudce usnesením trestní stíhání zastaví a tedy nevynese zprošťující rozsudek ani ve všech ostatních případech překrývání důvodů podle § 226 písm. b) až e) a § 172 odst. 1 písm. b) až f) tr. ř. Senát postupuje v těchto případech podle obecných předpisů trestního řádu (§§ 223 odst. 1, 225 odst. 1, 226). Závěrem je tedy možno říci, že samosoudce rozhoduje rozsudkem tehdy,¹⁴⁾

- a) když uzná obviněného vinným z přečinu,
- b) když ukládá obviněnému trest,
- c) když postupuje podle § 288 odst. 3 tr. ř. — po pravomocném povolení obnovy řízení ukládá trest,
- d) jestliže postupuje podle § 121 tr. ř. — jsou-li dány důvody pro rozhodnutí o nároku na náhradu škody nebo o ochranném opatření,
- e) když v případě § 226 tr. ř., ve smyslu citovaného rozhodnutí nejvyššího soudu, vydá zprošťující rozsudek.

2.7.3. Zjednodušený písemný rozsudek

Zjednodušený písemný rozsudek, kterým může samosoudce podle § 314d odst. 2 tr. ř. rozhodnout pouze o přečině, představuje institut zjednodušující řízení před samosoudcem. Do trestního řádu byl zaveden až novelou, zák. č. 48/1973 Sb., která sledovala především ulehčení práce soudů, zmírnění pracovního zatížení soudců. Praktický vliv na rychlost řízení a tím i zvýšení účinnosti soudního postihu jako celku však od tohoto institutu nelze očekávat. Ustanovení § 314d odst. 2 tr. ř. je ve vztahu k obecným předpisům trestního řádu pojednávajících o rozsudku ustanovením speciálním. Neuplatňuje se však v řízení o přečině jako institut obligatorní, neboť samosoudce má možnost se rozhodnout, zda vzhledem ke konkrétním okolnostem případu a osobě pachatele nebude pro zabezpečení výchovného cíle trestního řízení účelnější použití písemného rozsudku s odůvodněním.

Ve zprávě Nejvyššího soudu SSR¹⁵⁾ se k tomu praví: „Podle některých poznatků lze pochybovat o tom, že soudy mají při nevyužívání nových úsporných opatření vždy na zřeteli tuto zvýšenou potřebu výchovného působení soudního řízení; spíše to vyplývá z nepružnosti postupu a nedostatků spolupráce s prokurátorem.“ Tam, kde soudy zjednodušenou

¹⁴⁾ Trestný poriadok — Komentár. Obzor, Bratislava 1977, str. 748.

¹⁵⁾ Viz „Zhodnotenie praxe súdov v otázkach využívania nových trestnoprávných inštitútov zavedených novelou, zákonom č. 48/1973 Zb.“; publikováno v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk č. 3/1975, str. 111—163.

formu rozsudku použily, postupovaly ve většině případů správně — pouze ojediněle došlo k aplikaci § 314d odst. 2 též v řízení o trestném činu.

Podmínkou vydání zjednodušeného písemného rozsudku, který neobsahuje odůvodnění, je, aby se po vyhlášení rozsudku prokurátor i obviněný výslovně vzdali odvolání. Je proto potřebné, aby samosoudce poučil o opravném prostředku již při vyhlašování rozsudku. Poučení o odvolání, ačkoliv se ho obviněný vzdal, musí být v písemném rozsudku obsaženo — právo dalších osob, oprávněných k podání opravného prostředku, není ustanovením § 314d odst. 2 tr. ř. nijak dotčeno. Jestliže tyto osoby podají v prospěch obviněného (ne však proti jeho vůli) podle § 247 odst. 2 tr. ř. odvolání, dochází k přezkoumání rozsudku jako prvostupňového rozhodnutí samosoudce, vydaného v souladu s § 314d odst. 2 tr. ř. bez odůvodnění.

Povinnost samosoudce odůvodnit při ústním vyhlášení rozsudku své rozhodnutí není ustanovením § 314d odst. 2 derogována. Ustanovení § 125 tr. ř. bude i zde aplikováno v plném rozsahu. Je možné souhlasit s názorem,¹⁶⁾ že v mnoha případech právě výstižně a jasné odůvodnění rozsudku při jeho vyhlášení přesvědčí obviněného o správnosti rozhodnutí soudu, v důsledku čeho se vzdá odvolání.

Ani v případech, kdy ke vzdání se odvolání obviněným a prokurátorem nedojde ihned po vyhlášení rozsudku, není vyloučena aplikace § 314d odst. 2, pokud jsou učiněna dříve, než samosoudce vyhotoví písemný rozsudek (srovnání §§ 314d odst. 2 a 250 odst. 1 tr. ř. správnost tohoto stanoviska potvrzuje). Zákonná podmínka však nebyla splněna, pokud prokurátor a obviněný již podané odvolání vzali zpět, i kdyby tak bylo učiněno do vypracování rozsudku. Aby bylo možné vyhodnocení správnosti postupu samosoudce při aplikaci § 314d odst. 2 tr. ř., musí být prohlášení o vzdání se odvolání prokurátora i obviněného zachycena protokolárně. Co do lhůty na vypracování rozsudku je samosoudce vázán ustanovením § 129 odst. 2 tr. ř. a lhůtami na vypracování a doručení rozsudku podle § 57 Pořádkového řádu pro okresní a krajské soudy.

V případě přechinu mladistvého vázali někteří samosoudci možnost vydat zjednodušený písemný rozsudek na vzdání se odvolání též ze strany zákonného zástupce, obhájce mladistvého a orgánu péče o mládež. Došlo tak k nežádoucímu rozšiřování podmínek pro vydání zjednodušeného rozsudku — ustanovení § 314d odst. 2 aplikaci tohoto institutu u přechinu mladistvého nevyklučuje. V případě mladistvých pachatelů je však zapotřebí mít na zřeteli zejména výchovný účinek trestního řízení, který může být v konkrétních případech umocněn též písemným odůvodněním rozsudku. Jindy právě opačně — pokud samosoudce jasně, výstižně a pře-

¹⁶⁾ M. Horák: K některým otázkám novely trestního řádu v řízení před soudy, in: Socialistická zákonnost č. 6/1973, str. 345.

svědčivě při vyhlášení rozsudku své rozhodnutí odůvodní, vyskytují se u mladistvých často případy vzdání se odvolání.

V soudní praxi bylo zapotřebí řešit rovněž otázku, zda je možná aplikace ustanovení § 314d odst. 2 tr. ř. i v případech, kdy samosoudce skutek uvedený v obžalobě jako trestný čin překvalifikuje na přečin, nebo přečin uvedený v návrhu na potrestání na jiný přečin. Je třeba plně souhlasit s názorem NS ČSSR,¹⁷⁾ který vychází též z ústavních zásad platných pro trestní soudnictví, že předmětem trestního řízení je vždy určitý skutek, nikoli jeho právní kvalifikace. Závěrečné stadium řízení, v němž samosoudce překvalifikuje trestný čin na přečin nebo přečin na jiný druh přečinu, je tedy závěrečným stadiem řízení o přečinu, takže ustanovení § 314d odst. 2 tr. ř. lze použít i na tyto případy.

Obsah zjednodušeného písemného rozsudku je dán ustanoveními § 120 odst. 1 písm. a), b) a c) trestního řádu o výrokové části rozsudku. V zjednodušeném písemném rozsudku však musí být odkazem na § 314d odst. 2 uvedeno, že v důsledku vzdání se odvolání prokurátora i obviněného neobsahuje odůvodnění. Musí obsahovat rovněž poučení o opravném prostředku podle § 120 odst. 1 písm. e) trestního řádu.

Zásadní rozdíly v řízení před samosoudcem na hlavním líčení (§§ 314a až 314d tr. ř.) v porovnání s rozhodováním senátním je možno shrnout do několika bodů:

1. Podstatný rozdíl je dán *složením rozhodovacího orgánu*: samosoudce je orgánem monokratickým, senát orgánem kolektivním.

Ačkoliv samosoudcovské řízení našlo od svého znovuzakotvení v trestním řádu v roce 1969 v soudní praxi široké uplatnění (podle statistik ministerstev spravedlnosti ČSR a SSR je u okresních soudů v samosoudcovském řízení vyřizováno až zhruba 40 % trestních věcí),¹⁸⁾ trestněprocesní teorie si neustále klade otázku místa a poslání samosoudce v trestním řízení a uplatnění či odmítnutí tohoto institutu v budoucí trestněprocesní úpravě. Někteří autoři se domnívají, že institut samosoudce je v našem trestním řízení pouze řešením dočasným,¹⁹⁾ jiní jej naopak považují za institut perspektivní jak v oblasti trestního, tak i občanskoprávního řízení.²⁰⁾ Domníváme

¹⁷⁾ Viz k tomu již citované „Zhodnotenie praxe súdov“ v poznámce 15.

¹⁸⁾ Blíže viz V. Vaľová: Konanie pred samosudcom v československom trestnom procese; kandidátská disertace. Univerzita J. A. Komenského v Bratislavě, 1981, str. 55—63.

¹⁹⁾ A. Růžek: Nová ústava SSSR a boj s trestnými činy, in: Právník č. 2/1978, str. 185; A. Růžek: K problematice diferenciacie trestní odpovědnosti a jejího odrazu v trestním řízení, in: Sborník dokumentů a příspěvků z kolokvia AIDP, konaného s mezinárodní účastí ve dnech 22. až 24. září 1981 v Praze. Vyd. Univerzita Karlova, 1983, str. 54 a násled.

²⁰⁾ E. Husár: K otázke diferenciacie trestnej odpovědnosti a jej odrazu v trestnom konaní, in: Sborník dokumentů a příspěvků z kolokvia AIDP, konaného s mezinárodní účastí ve dnech 22. až 24. září 1981 v Praze. Vyd. Univerzita Karlova, 1983, str. 80—81; J. Poupě: K problematice diferenciacie přípravného řízení, in: tamtéž, str. 249 a násled.; V. Vaľová: Objasňovanie prečinov a konanie pred samosudcom, in: tamtéž, str. 295 a násled.; V. Nesrovnal: Občiansky súdny proces a sudca z ľudu. Obzor, Bratislava 1978.

se, že institut samosoudce nenarušuje socialistický demokratismus trestního řízení. Pokud je namítáno, že samosoudcovské řízení je opakem snahy o co nejširší zapojení pracujících do řešení důležitých společenských problémů, je třeba říci, že možnosti rozšíření či prohloubení účasti pracujících a veřejnosti v trestním soudnictví je třeba hledat především ve zdokonalování a prohlubování využívání již existujících forem jejich zapojení v trestním řízení.²¹⁾ Bude-li novelou trestního řádu zrušen institut objasňování přečinů a do řízení před soudem tak nebudou přenášeny jeho mnohé nedostatky, lze samosoudcovské řízení považovat za perspektivní institut aplikovatelný při řešení tzv. drobné a střední kriminality.

2. Řízení před soudem a senátní rozhodování, jako dva způsoby soudního řízení, *navazují na řízení předsoudní, které je svou podstatou rozdílné*. Soudní řízení navazuje:

- a) v případě řízení před senátem na
 - vyšetřování trestných činů nebo
 - vyhledávání trestných činů,
- b) v případě řízení před samosoudcem na
 - vyhledávání trestných činů nebo
 - objasňování přečinů.

Pokud samosoudce rozhoduje o trestném činu, vztahují se na soudní řízení stejné předpisy trestního řádu jako v řízení před senátem. V řízení o přečině jsou však uplatňovány rozdílné předpisy tr. ř. pro řízení před senátem a pro řízení před samosoudcem. Navíc, jestliže samosoudce rozhoduje současně, tj. v rámci společného řízení o trestném činu a přečinu (příčemž nebyla podána společná obžaloba pro oba skutky, ale obžaloba pro trestný čin a návrh na potrestání pro přečin) platí pro soudní řízení před samosoudcem dva rozdílné procesní postupy, dané rozdíly v dokazování. Tuto situaci způsobilo objasňování přečinů, neboť § 179b tr. ř. ve spojení s § 314b odst. 5 zavádějí zvláštní způsob dokazování v řízení o přečině před samosoudcem, dále též ustanovení § 314b odst. 1 tr. ř., podle kterého se začíná trestní stíhání u přečinu a účinky vznesení obvinění nastávají až momentem doručení návrhu na potrestání pro přečin soudu.

3. *Samosoudce návrh na potrestání ani obžalobu předběžně neprojednává (§ 314b odst. 3).*

Tato skutečnost je důsledkem toho, že samosoudce, jako orgán monokratický, nemůže projednat tyto akty na neveřejném zasedání soudu. Tím však není dotčena jeho povinnost důkladně prostudovat spisový materiál a posoudit, zda je možno na jeho základě postavit obviněného před soud. Formální neprojednání obžaloby či návrhu na potrestání pro přečin nelze tedy považovat za praktické zjednodušení nebo zrychlení řízení před samosoudcem, není tedy ani zeslabením kontroly kvality materiálů pro soudní řízení a důvodnosti postavení pachatele před soud.

²¹⁾ Viz „Zhodnotenie úrovně spolupráce súdov so spoločenskými organizáciami v trestnom konaní“. Sbírka rozh. tr. č. 8/1975, str. 425—426.

4. Pokud je před samosoudcem vedeno řízení pouze o přečině, není potřebné zachovat lhůtu na přípravu k hlavnímu líčení podle § 198 odst. 1 tr. ř. (§ 314b odst. 4). I zde je však samosoudce povinen v souladu s § 2 odst. 13 tr. ř. umožnit obviněnému přípravu na hlavní líčení, zejména přípravu na obhajobu.

5. V řízení o přečině může samosoudce vydat podle § 314d odst. 2 tr. ř. zjednodušený písemný rozsudek bez odůvodnění, pokud se prokurátor i obviněný po vyhlášení rozsudku výslovně vzdali odvolání.

Uvedený institut představuje zjednodušení práce samosoudce zejména při vypracování rozsudku, a tím řízení do jisté míry i urychluje. Aspekt zrychlení řízení zde však představuje pouze zanedbatelný efekt.

III. KAPITOLA: TRESTNÍ PŘÍKAZ

Zakotvením trestního příkazu do trestního řádu (zákonem č. 48/1973 Sb.) se postavení samosoudce v trestním řízení upevnilo a umožnilo vyřizovat část věcí spadajících do jeho kompetence urychleně a zjednodušeně, bez výkonu hlavního líčení.

V „Návrhu zásad zákona, kterým se mění a doplňuje zákon o trestním řízení soudním“, jenž byl vypracován GP ČSSR v roce 1971 v souvislosti s novelizačními pracemi na trestním řádu, se uvádí, že „...za obtížné pracovní situace, zejména na soudech má úprava trestního příkazu směřovat ke zrychlení a zhospodárnění řízení“. Uvedenou formulaci (za obtížné pracovní situace, zejména na soudech) je však třeba chápat tak, že sledovaným cílem bylo zabezpečit, aby náklady trestního řízení a jeho složitost nebo opačně — jeho jednoduchost, odpovídaly složitosti a významu trestní věci. V opačném případě bychom totiž museli připustit, že zákonodárce novou úpravou řešil především organizační potíže a nedostatky ve výkonu justice (pracovní vytížení soudců apod.). Zaměňovat kádrově organizační stránku činnosti justice s otázkou zjednodušování a zhospodárňování řízení by bylo velkým omylem. Trestní řád sice musí být orientován na ochranu trestněprávních vztahů tím způsobem, který si účinná ochrana zájmů společnosti v tom kterém stadiu svého vývoje vyžaduje, nemůže se však ubírat cestou přizpůsobování trestněprocesní úpravy např. kádrovým potřebám soudů a prokuratury, jak si to někdy laická veřejnost představuje. To platí v plné míře též ohledně trestního příkazu, jehož posláním je především posilnit naplnění cílů trestního soudnictví jako celku a na úseku tzv. drobné kriminality rychlým, důrazným postihem pachatelů trestné činnosti nízkého stupně společenské nebezpečnosti zefektivnit činnost soudnictví na trestním úseku nejen převýchovou pachatele, ale též prevencí kriminality tohoto druhu. Ta skutečnost, že při aplikaci trestního příkazu je šetřen i personální substrát

justičních orgánů, je sice vítaným, avšak z hlediska účelu trestního řízení pouze vedlejším produktem zakotvení institutu trestního příkazu.

Podstata zjednodušení a zrychlení řízení při rozhodování trestním příkazem spočívá v tom, že samosoudce v řízení o přečinu vydá rozhodnutí ve věci bez jejího projednání na hlavním líčení.

Rozhodnutí samosoudce — trestní příkaz, je tedy diktivním rozhodnutím, rozhodnutím monokratického orgánu. Proto poměrně často používaný termín „projednání věci před samosoudcem pomocí trestního příkazu“ je nesprávný, neboť zakrývá podstatu tohoto způsobu rozhodování o meritě věci soudem. Samosoudce při aplikaci trestního příkazu rozhoduje ve věci sám, v intencích §§ 314c až 314g trestního řádu. Řízení, v němž je trestní příkaz aplikován, je tedy třeba označovat jako řízení před samosoudcem trestním příkazem nebo rozhodování samosoudce trestním příkazem.

3.1. Zákonné podmínky použití trestního příkazu

Možnost rozhodnout v řízení o přečinu trestním příkazem není dána obecně — je vázána na splnění podmínek § 314c odst. 1 písm. a) a b) tr. ř. Samosoudce může v řízení o přečinech vydat trestní příkaz:

a) pokud se obviněný [§ 314c odst. 1 písm. a) tr. ř.]

1. v průběhu objasňování doznal ke spáchání skutku a samosoudce nemá vzhledem k výsledkům objasňování pochybnosti o pravdivosti tohoto doznání, nebo

2. pokud byly rozhodné skutečnosti zjištěny přímým pozorováním veřejného orgánu,

b) a současně prokurátor vydání trestního příkazu navrhl nebo s jeho vydáním souhlasil. Návrh nebo souhlas prokurátora s vydáním trestního příkazu se musí vztahovat též na druh a výměru trestu, který má být trestním příkazem uložen [§ 314c odst. 1 písm. b) tr. ř.].

Předpoklady uvedené pod písmeny a) a b) jsou kumulativní, musí být dány současně, jinak by vydání trestního příkazu bylo nezákonné.

Ze znění ustanovení § 314c odst. 1 tr. ř. jednoznačně vyplývá, že *trestní příkaz není možné vydat v jiném než samosoudcovském řízení, a to pouze u přečinu*. Není tedy možné, aby rozhodl o přečinu trestním příkazem senát, nebo samosoudce použil trestního příkazu u trestného činu, ačkoli by podléhal jeho pravomoci. Je však možné, aby samosoudce použil trestní příkaz u činu, který byl obžalobou kvalifikován jako trestný čin, jestliže ho překvalifikuje na přečin a prokurátor s vydáním trestního příkazu u tohoto přečinu souhlasil.

Teoreticky je rovněž možné, aby samosoudce přečin, jenž byl spáchán v souběhu s trestným činem, vyloučil ze společného řízení a rozhodl o něm trestním příkazem, zatímco o trestném činu obviněného rozsudkem na

hlavním líčení. Prakticky by však byl tento postup velice nevhodný a zbytečně zpomaloval trestní řízení (též s ohledem na dvojí druh řádných opravných prostředků a jejich různé trestněprocesní důsledky v případě odvolání proti rozsudku a podání odporu proti trestnímu příkazu). Výchovné působení trestního řízení na obviněného bude zřejmě rovněž účinnější při společném projednání trestného činu i přečinu na hlavním líčení a rozhodnutí o obou skutečích rozsudkem.

Fakultativnost použití trestního příkazu vyplývá z dikce § 314c odst. 1 tr. ř. — „... samosoudce může vydat trestní příkaz...“. Ani při splnění všech zákonných podmínek požadovaných pro vydání trestního příkazu nemusí samosoudce tuto formu rozhodnutí aplikovat, jestliže má za to, že výchovný účinek trestního řízení vzhledem k osobě pachatele a okolnostem spáchání činu nebo jeho povaze lépe zabezpečí projednání věci na hlavním líčení. Při použití trestního příkazu totiž odpadá přímé výchovné působení soudu, které může být v některých případech nejdůležitějším převýchovným podnětem ve vztahu k obviněnému.

Zakotvením samosoudcovského rozhodování v trestním řízení došlo nejen k prolomení zásady senátního rozhodování, ale navíc k narušení zásad ústnosti a bezprostřednosti řízení před soudem. Proto při řešení otázky, zda použít trestní příkaz nebo rozhodnout na hlavním líčení rozsudkem, by měl samosoudce pečlivě zvážit, zda je rozhodnutí trestním příkazem v konkrétním případě schopné zajistit splnění úloh trestního soudnictví jako celku.

Společným, charakteristickým znakem přečinů, ohledně kterých přichází vydání trestního příkazu do úvahy, je, že jde o případy jednoduché, po právní i skutkové stránce jasné, týkající se činů poměrně malého stupně společenské nebezpečnosti. Vyplývá to přímo z ustanovení § 314c odst. 1 písm. a), které umožňuje vydání trestního příkazu pouze tehdy, jestliže se obviněný k činu doznal již v průběhu objasňování a samosoudce nemá vzhledem k výsledkům objasňování pochybnosti o pravdivosti tohoto doznání — nebo pokud byly rozhodující okolnosti zjištěny přímým pozorováním veřejného orgánu.

Co je třeba považovat za doznání obviněného, je blíže vysvětleno v již dříve citovaném „Zhodnotení praxe súdov...“²²⁾ Doznání obviněného se musí vztahovat na skutek jako celek a pokrýt všechny jeho charakteristické znaky podle zákona. Kdyby např. obviněný popřel úmyslné zavinění, které se vyžaduje u všech přečinů (s výjimkou přečinu podle § 3 odst. 2 zák. č. 150/1969 Sb.), nebo popíral např. způsobení škody ve výši uváděné orgánem objasňování, není možné považovat toto vyjádření obviněného za doznání. Vydání trestního příkazu by v tomto případě bylo nezákonné.

²²⁾ Sbírka rozh. tr. č. 3—4/1975, str. 152.

Rovněž tak v případech, kdy se sice obviněný doznal k činu v plném rozsahu, avšak samosoudce pochybuje o pravdivosti tohoto doznání (obviněný může svým doznáním krýt skutečného pachatele přečinu, což je sice možné považovat za případy zřídka, avšak např. ve vztahu rodičů k dětem či naopak za možné), nejsou dány zákonné podmínky pro vydání trestního příkazu.

Trestní příkaz je možno aplikovat i bez doznání obviněného, pokud byly rozhodující okolnosti činu zjištěny přímým pozorováním veřejného orgánu. Za rozhodující okolnosti činu je třeba obdobně jako u doznání obviněného považovat ty skutečnosti, které charakterizují spáchaný čin jako celek, ve všech jeho zákonných znacích. Musí z nich být zřejmé, že se skutek stal a spáchal ho obviněný. Nepostačilo by, pokud by veřejný orgán zjistil přímým pozorováním následky činu, avšak nebyl přímým svědkem jednání obviněného. Zde je třeba opět připomenout, jak bylo již zmíněno v souvislosti s úvahami o rozdílech dokazování u trestných činů a přečinů před samosoudcem, že v případě záznamu o rozhodujících okolnostech skutku, pořízeného veřejným orgánem, se v řízení před soudem uplatňuje jakási presumpce pravdivosti a věrohodnosti tohoto záznamu, co může sehrát významnou úlohu zejména při rozpornosti ostatních důkazů. Samosoudce by zřejmě měl v případě jakýchkoli rozporů mezi důkazy volit formu řízení na hlavním líčení a tam rozpory a existující pochybnosti odstranit vykonáním důkazů.

Přímým pozorováním veřejného orgánu se rozumí vnímání skutku vlastními smyslovými orgány. Znamená to, že veřejným orgánem zde může být pouze osoba fyzická. *Veřejným orgánem* ve smyslu § 314e odst. 1 písm. a) tr. ř. je především:

a) podle § 179a odst. 2 ve spojení s § 168 odst. 2, 3 tr. ř. orgán objasňování přečinů a další federální nebo republikové orgány státní správy na základě rozhodnutí vlády ČSSR nebo republikových vlád (tyto orgány doposud nebyly určeny),

b) některé další orgány, kterým sice nepřísluší objasňování přečinů, které však mají možnost v souvislosti s výkonem své funkce zjistit vlastním pozorováním rozhodné skutečnosti svědčící o tom, že byl spáchán přečin a že ho spáchal obviněný. Může to být např. orgán národního výboru, pracovník státní obchodní inspekce, člen rybářské stráže, člen myslivecké stráže, člen Pomocné hlídky VB, příslušník závodní stráže, orgán lidové kontroly a další.

Použití trestního příkazu samosoudcem váže trestní řád na návrh nebo souhlas prokurátora s vydáním trestního příkazu [§ 314e odst. 1 písm. b)]. Prokurátor navrhne vydání trestního příkazu pokud má za to, že výsledky objasňování přečinů jsou v souladu s požadavky § 314e odst. 1 písm. a) tr. ř.

V praxi se vyskytly nejasnosti při řešení otázky, jakou formou má prokurátor návrh na vydání trestního příkazu podat — zda musí jít o samostatný písemný návrh, nebo zda může být součástí návrhu na potrestání pro přečin. Vyskytly se dokonce případy, kdy prokurátor podal pouze návrh na vydání trestního příkazu, bez podání návrhu na potrestání pro přečin.

Podání návrhu prokurátora na vydání trestního příkazu nederoguje povinnost prokurátora podat návrh na potrestání pro přečin. V souladu s ustanovením § 179e odst. 1 písm. a) tr. ř. musí soudu podat návrh na potrestání pro přečin, jestliže zjistí, že výsledky objasňování přečinů odůvodňují postavení obviněného před soud. Tento návrh je obžalobným aktem, jímž se přenáší trestní věc na soud a tím je ukončeno předcházející stadium trestního řízení, objasňování přečinů. Jestliže prokurátor podá pouze návrh na vydání trestního příkazu a samosoudce na jeho základě zahájí soudní řízení ve věci proti podezřelému z přečinu, dopustí se tím porušení zákona, neboť:

a) koná ve věci bez toho, že by byl čin u soudu žalován podle § 179e odst. 1 písm. a) tr. ř.,

b) nepodání návrhu na potrestání pro přečin má za následek, že samosoudce koná ve věci, v níž se proti podezřelému z přečinu ještě nezahájilo trestní stíhání a ani nebylo proti němu vzneseno obvinění tak, jak to vyplývá ze znění § 314b odst. 1 tr. ř.

Z uvedeného je zřejmé, že prokurátor je povinen podat oba návrhy, návrh na potrestání pro přečin i návrh na vydání trestního příkazu, a to samostatně, jako dvě rozhodnutí prokurátora. Vyplývá to nakonec i ze znění § 179f tr. ř., který taxativním výčtem uvádí všechny obsahové náležitosti návrhů na potrestání, přičemž návrh na vydání trestního příkazu neobsahuje (to je ovšem dáno též fakultativností použití trestního příkazu). Rovněž z ustanovení §§ 314e odst. 1 a 314c odst. 3 tr. ř., která předpokládají, že návrh na potrestání pro přečin soudu již byl podán, nasvědčují tomu, aby oba návrhy byly podávány jako samostatná rozhodnutí.²³⁾

Pokud prokurátor návrh na vydání trestního příkazu nepodal současně s návrhem na potrestání, může ho podat i později, a to až do zahájení hlavního líčení (srovnej § 205 odst. 1 tr. ř.). *Zpětvzetí návrhu na vydání trestního příkazu je možné* (analog. § 314b odst. 6 tr. ř.) až do okamžiku, než samosoudce podepíše trestní příkaz. Totéž platí i ohledně zpětvzetí souhlasu s vydáním trestního příkazu.

Obsah návrhu na vydání trestního příkazu není trestním řádem výslovně upraven v rámci speciálních ustanovení V. oddílu XIX. hlavy tr. ř., proto je třeba aplikovat obecné předpisy tr. ř. Jedinou výjimku v tomto

²³⁾ Viz k tomu již citované „Zhodnotenie praxe súdov...“, str. 151.

směru představuje § 314e odst. 1 písm. b) věta za středníkem, podle kterého musí návrh na vydání trestního příkazu nebo souhlas s jeho vydáním obsahovat *též druh a výměru trestu, který má být trestním příkazem uložen*. Praxe soudů ukázala, že z hlediska citovaného ustanovení tr. ř. nebyly návrhy prokurátorů vždy úplné. Nepostačuje, aby prokurátor uvedl pouze druh a výši trestu, ale musí zároveň určit i způsob jeho výkonu. Proto vedle návrhu na uložení trestu odnětí svobody je nutno uvést, zda jde o trest podmíněný či nikoliv a ve které nápravně výchovné skupině má být vykonán. Pokud je navrhováno nápravné opatření, je třeba vymezit nejen délku jeho trvání a výši srážek, ale i případná omezení, změnu pracovního zařazení atd. Pokud by návrh prokurátora v tomto směru nebyl úplný, musí ho samosoudce požádat o doplnění návrhu, nebo v tomto směru učinit návrh prokurátorovi a vyžádat si jeho souhlas ohledně navržených doplnění. Striktní dodržování uvedených předpisů trestního řádu je nezbytné (kromě důvodů zákonnosti rozhodnutí) též proto, že prokurátor nemá možnost podat proti trestnímu příkazu odpor a tak dosáhnout nápravy pomocí řádného opravného prostředku.

Pokud by prokurátor v návrhu na vydání trestního příkazu udával vyšší výměru trestu nebo jiný druh trestu než ten, který je možno trestním příkazem uložit, a ani po upozornění samosoudce nesouhlasil se změnou, musel by samosoudce nařídit ve věci hlavní líčení. Stejně samosoudce postupuje v případě, kdy je podle jeho názoru potřebné čin uvedený v návrhu na potrestání překvalifikovat na jiný druh přečinu, avšak prokurátor se změnou kvalifikace nesouhlasí.

Pokud prokurátor sám neprojeví aktivitu ve směru vydání návrhu použít trestní příkaz, umožňuje trestní řád samosoudci, aby souhlas sám od prokurátora vyžádal. Přitom buď sám navrhne druh trestu, jeho výměru a způsob výkonu, takže prokurátor pouze udělí souhlas s vydáním trestního příkazu v těchto intencích, nebo prokurátor sám uvede při udělení souhlasu potřebné údaje o trestu. Souhlas prokurátora může být učiněn i neformálně, například ústně či telefonicky. V těchto případech však bude potřebné zachytit jeho souhlas zápisem, aby bylo možné kdykoliv prokázat zákonnost rozhodnutí samosoudce vydat ve věci trestní příkaz.

Ani v případě splnění všech podmínek požadovaných § 314e odst. 1 tr. ř. nelze trestní příkaz vydat (§ 314e odst. 4):

- a) v řízení proti mladistvému,
- b) v řízení proti osobě, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena.
- c) pokud by mělo být rozhodováno o ochranném opatření nebo
- d) pokud má být uložen trest souhrnný a předcházející trest byl uložen rozsudkem.

V případech uvedených pod písmeny a) až b) poskytuje trestní řád zvýšenou ochranu některým osobám při realizaci jejich práv v trestním řízení, zejména práva na obhajobu; nedovoluje rozhodovat o přečinech těchto osob trestním příkazem ani tehdy, jde-li o případy skutkově a právně jednoduché a jasné. U pojmu mladistvů je třeba vycházet z jeho hmotněprávního chápání podle § 74 tr. zák. Nelze tedy použít trestní příkaz na přečin spáchaný osobou mladší osmnácti let, jestliže ke vznesení obvinění (tj. doručení návrhu na potrestání soudu) došlo před dovršením devatenáctého roku jejího věku. Jsou-li však dány okolnosti § 301 odst. 2 písm. a) nebo b) tr. ř., jež vylučují použití speciálních předpisů o řízení proti mladistvům, lze vydat trestní příkaz též proti mladistvému.²⁴⁾

V případě uvedeném pod písmenem c), tj. pokud by mělo dojít k uložení ochranného opatření, je použití trestního příkazu vyloučeno. Samosoudce musí v těchto případech nařídit ve věci hlavní líčení.

V souvislosti s aplikací § 314e odst. 3 písm. a) a b) tr. ř. bylo třeba řešit v soudní praxi otázku, *zda je možné použití trestního příkazu proti osobám, které se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě.* Ustanovení § 314e odst. 3 tr. ř. taxativním výčtem uvádí všechny okolnosti, které vylučují vydání trestního příkazu. Lze tedy konstatovat, že použití trestního příkazu proti osobě, která se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě, je možné, pokud jsou splněny i ostatní zákonné předpoklady pro vydání trestního příkazu. V souvislosti s tímto postupem však je třeba řešit rovněž otázku postavení, resp. přípustnosti obhájce obviněného. V řízení o přečinu, pokud je vedeno obhajobou, je účast obhájce v tomto stadiu řízení vyloučena [§ 179 odst. 2 písm. c) tr. ř.]. V řízení před samosoudcem, které se začíná doručením návrhu na potrestání pro přečin soudu, však už omezení ohledně přípustnosti obhájce neplatí a v řízení se dále v plném rozsahu uplatňují obecné předpisy trestního řádu o nutné obhajobě (§ 290 tr. ř.). Pokud si obviněný nezvolí obhájce sám, musí být ustanoven (§ 38 tr. ř.). Samosoudce musí ve smyslu § 2 odst. 13 tr. ř. poskytnout obviněnému plnou možnost k realizaci svých práv.

V souvislosti s doručováním písemností pak vzniká další sporná otázka. *Pokud jsou doručovány písemnosti i obhájci obviněného, od kterého momentu začíná obviněnému plynout lhůta na podání odporu.* V případě rozhodnutí trestním příkazem obecná ustanovení § 248 odst. 2 tr. ř. (o plynutí lhůt na podání opravného prostředku od momentu toho doručení, které bylo vykonáno jako poslední) neplatí, neboť ustanovení § 314g odst. 1 věta druhá tr. ř. je ve vztahu k němu ustanovením speciálním.

²⁴⁾ Viz rozhodnutí č. 45/1974 Sb. rozh. tr.

Proto lhůta na podání odporu i dalším osobám plyne od momentu doručení trestního příkazu obviněnému.

V případech uvedených v § 314e odst. 1 písm. d) tr. ř. nelze vydat trestní příkaz, pokud by jím měl být uložen souhrnný trest a předcházející trest byl uložen rozsudkem. Není rozhodující, zda předcházející trest byl uložen senátem nebo samosoudcem, ani zda v něm bylo rozhodnuto o trestném činu nebo přečinu. Samosoudce musí v těchto případech vždy nařídít ve věci hlavní líčení. Samosoudce však může trestním příkazem uložit souhrnný trest, pokud byl předcházející trest uložen rovněž trestním příkazem. V tomto případě nejenže může, ale ze zákona musí trestním příkazem souhrnný trest uložit (§ 35 odst. 2 tr. zák.). Je však co do výše trestní vazby plně vázán ustanovením § 314e odst. 2 tr. ř., tj. ani v případě souhrnného trestu nesmí překročit zákonem stanovenou nejvyšší výměru trestu, kterou lze trestním příkazem uložit. Samosoudce může postupovat v tomto případě i opačně, tj. ve smyslu § 37 tr. zák. upustit od uložení souhrnného trestu, pokud se trest uložený předchozím trestním příkazem jeví jako dostatečný (viz k tomu rozhodnutí č. 57/1976 Sb. rozh. tr.).

3.2. Obsahové náležitosti trestního příkazu

Zjednodušení řízení se v případě trestního příkazu projevuje již v jeho neformální konstrukci, která v porovnání s rozsudkem představuje mnohem jednodušší a neformálnější druh rozhodnutí. *Podle § 314f odst. 1 tr. ř. je trestní příkaz v souladu se zákonem, když obsahuje:*

- a) označení soudu, který trestní příkaz vydal,
- b) den a místo vydání trestního příkazu,
- c) označení obviněného ve smyslu § 120 odst. 2 tr. ř.,
- d) výrok o vině (§ 120 odst. 3 tr. ř.) a o ukládaném trestu (§ 122 odst. 1 ve spojení s § 314e odst. 2 tr. ř.),
- e) výrok o odkázání poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, resp. na řízení před jiným příslušným orgánem, pokud byl platně učiněn návrh na náhradu škody,
- f) poučení o právu podat odpor.

Ve srovnání s rozsudkem tak trestní příkaz neobsahuje slavnostní formulaci „Ve jménu republiky“, jméno a příjmení soudce, který trestní příkaz vydal, odůvodnění rozhodnutí ani rozhodnutí o náhradě škody.

Výrok o ukládaném trestu musí být vyhovující jak z hlediska přípustnosti druhu trestu a jeho sazby podle § 314e odst. 2 tr. ř., tak z hlediska požadavku § 314e odst. 1 písm. f) tr. ř. (musí obsahovat i určení způsobu výkonu trestu).

O náhradě škody nelze trestním příkazem rozhodovat ani tehdy, když byl nárok poškozeného řádně a včas uplatněn a materiály z objasňování

poskytují dostatečný podklad pro vymezení výše způsobené škody. Samosoudce dokonce ani nezkoumá, zda práva poškozeného uplatňuje osoba, které toto právo podle zákona přísluší. Rozhodování podle § 206 odst. 3 tr. ř. totiž přichází do úvahy až po zahájení hlavního líčení, které se však v případě rozhodnutí trestním příkazem nekoná. Proto samosoudce rozhodne podle § 314f odst. 1 tr. ř.

Vyloučení rozhodování o náhradě škody při aplikaci trestního příkazu má vliv na rychlost řízení a posiluje tendenci zjednodušení před samosoudcem. Se zřetelem na současnou úpravu trestněprocesního postavení poškozeného v řízení o přečinu při použití trestního příkazu se však vnučuje otázka, zda vyloučení poškozeného z řízení, a tím i značné omezení jeho práv v trestním řízení, je v souladu s celkovou koncepcí trestního řádu. Je snad v plném souladu s výchovnou funkcí trestního řízení postup, v němž jako by zákonodárce toleroval újmu způsobenou obviněným poškozenému tím, že odkáže poškozeného se svým nárokem na jiné než trestní řízení, tedy co do obsahu státně mocenského, donucovacího prvku na řízení méně přísné? Navíc při objasňování přečinu a rozhodnutí trestním příkazem nemá poškozený možnost vůbec uplatnit svá práva strany v trestním řízení (poškozený navíc ve smyslu § 314g odst. 1 tr. ř. nemá právo podat proti trestnímu příkazu odpor).

Otázka postavení poškozeného v trestním řízení při použití trestního příkazu je velice závažná a vyžadovala by si samostatné zpracování.

Trestní příkaz neobsahuje odůvodnění, čím se značně zjednodušuje práce samosoudce při vypracování trestního příkazu. Na druhé straně se tím však možnost výchovného působení trestního příkazu, vezmeme-li v úvahu též odpadnutí ústního a bezprostředního projednání věci před soudem, značně zužuje. I zde se nabízí otázka, zda by nebylo potřebné se hlouběji zamyslet nad tím, do jaké míry má existence či absence odůvodnění rozhodnutí v trestní věci vliv např. i na podání opravného prostředku.

Ustanovení § 314f odst. 1 písm. f) tr. ř. způsobovalo v praxi soudů nejednotnost postupu v otázce, *v jakém rozsahu je třeba do trestního příkazu zahrnout poučení o opravném prostředku*. Nejvyšší soud ČSSR vyslovil stanovisko,²⁵⁾ že účelu poučení o opravném prostředku bude dosaženo, když bude v poučení uveden obsah prvních dvou vět § 314g odst. 1 tr. ř. (obviněný a osoby oprávněné podávat v jeho prospěch odvolání — s výjimkou prokurátora, mohou podat proti trestnímu příkazu odpor adresovaný soudu, jenž trestní příkaz vydal, ve lhůtě osm dnů ode dne doručení trestního příkazu obviněnému) a obsah ustanovení o účincích podání či nepodání odporu podle § 314g odst. 2 tr. ř.

²⁵⁾ Viz k tomu Sbírka rozhodnutí a stanovisek soudů ČSSR č. 3—4/1975, str. 159.

Samosoudce může trestní příkaz ve výše uvedené podobě vydat i po nařízení hlavního líčení ve věci — nejpozději však do jeho zahájení (analog. § 205 odst. 1 tr. ř.), pokud jsou dány podmínky § 314e odst. 1 a podle názoru samosoudce je možné dosáhnout účelu trestního řízení i bez výkonu hlavního líčení.

Písemný trestní příkaz se ve smyslu § 314f odst. 2 tr. ř. doručuje:

- a) obviněnému — doručením do vlastních rukou; uložení písemnosti a náhradní doručení je vyloučeno,
- b) prokurátorovi,
- c) poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody,
- d) pokud měl obviněný obhájce, rovněž jeho obhájci.

Jak bylo již výše zmíněno, účinky doručení rozhodnutí spojené s vyhlášením odsuzujícího rozsudku nastávají v případě trestního příkazu jeho doručením obviněnému, a to i pro ostatní osoby oprávněné podat odpor.

3.3. Odpor proti trestnímu příkazu

Řádným opravným prostředkem proti trestnímu příkazu je odpor. Jeho specifikum spočívá v tom, že *podáním odporu se trestní příkaz přímo ze zákona ruší* (§ 314g odst. 2 tr. ř.) a samosoudce musí ve věci nařídit hlavní líčení. Řízení na hlavním líčení po podání odporu je třeba považovat za prvostupňové soudní řízení, které je napadnutelné odvoláním. Ustanovení § 314g tr. ř. jsou speciální, a proto se uplatňují výhradně v řízení samosoudcovském při použití trestního příkazu.

Osoby oprávněné podat proti trestnímu příkazu odpor jsou taxativně vymezeny v § 314g odst. 1 tr. ř.:

- a) obviněný, proti kterému byl trestní příkaz vydán a
- b) osoby oprávněné podávat v jeho prospěch odvolání (§ 247 odst. 2 tr. ř.).

Prokurátor nemá právo odporu proti trestnímu příkazu. Je tomu tak proto, že trestní příkaz je vydán na základě jeho vlastního návrhu nebo s jeho souhlasem. Samosoudce přitom nemůže vydat trestní příkaz jinak než v intencích návrhů prokurátora — nemůže uložit jiný druh, výměru a způsob výkonu trestu než ten, který navrhoval prokurátor (resp. se kterým souhlasil), přičemž nesmí uložit ani trest mírnější než navržený prokurátorem. Vydá-li samosoudce trestní příkaz, který není v úplné shodě s návrhem prokurátora, dopustil se porušení zákona. Prokurátor má možnost dosáhnout nápravu pouze pomocí mimořádných opravných prostředků. Tato trestněprocesní úprava postavení prokurátora vychází též z toho, že prokurátor má možnost napadnout všechna rozhodnutí samosoudce předcházející vydání trestního příkazu stížností (§ 314c odst. 1).

Za odpor je třeba považovat ve smyslu obecných ustanovení trestního řádu každý písemný nebo ústní a do protokolu zachycený nesouhlas obviněného a dalších oprávněných osob s vydáním trestního příkazu učiněný u soudu, který napadené rozhodnutí vydal (§ 59 odst. 1 tr. ř.), jestliže byl podán včas (tj. ve lhůtě osm dnů ode dne doručení trestního příkazu obviněnému) a oprávněnou osobou (§ 314g odst. 1 tr. ř.). Na navrácení lhůty se analogicky užije ustanovení § 61 tr. ř.

V souvislosti s podáním odporu a počátkem plynutí lhůt na jeho podání je třeba řešit vztah § 314g odst. 1 věta druhá a § 60 odst. 4 tr. ř. o počítání lhůt a jejich zachování. Nejvyšší soud ČSSR k tomu zaujal stanovisko,²⁶⁾ že *lhůta na podání odporu bude zachována i tehdy, bude-li ve lhůtě osm dnů ode dne doručení trestního příkazu obviněnému:*

- a) odpor podán na poště a adresován soudu, který trestní příkaz vydal,
- b) bude-li odpor příslušníka ozbrojených sil nebo ozbrojených sborů v činné službě podán u náčelníka útvaru tohoto příslušníka,
- c) bude-li odpor obviněného podán u náčelníka nápravně výchovného zařízení, kde je obviněný ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody,
- d) bude-li odpor učiněn ústně do protokolu na kterémkoliv okresním soudě (resp. soudu na jeho úrovni).

Na odpor, jenž nebyl podán včas nebo uplatněn neoprávněnou osobou, nebude brán zřetel a soud osobu, která odpor podala, vyrozumí o tom, že trestní příkaz se stal pravomocným a vykonatelným (§ 314g odst. 2 poslední věta).²⁷⁾

Úprava institutu odporu podle V. oddílu XIX. hlavy trestního řádu *nedovoluje analogicky aplikovat § 250 odst. 2 tr. ř. o zpětvzetí odvolání*, podle kterého může být odvolání vzato zpět až do okamžiku, kdy se soud odebere na závěrečnou poradu při rozhodování o odvolání. Ustanovení § 314g odst. 2 věta první tr. ř. jednoznačně stanoví, že podáním odporu se trestní příkaz bez jakéhokoliv dalšího řízení ruší, a proto již žádný orgán o odporu v druhostupňovém řízení nerozhoduje. Samosoudce zkoumá pouze to, zda byl odpor podán oprávněnou osobou a včas, tj. zda je přípustný. Hlediska věcné opodstatněnosti odporu nejsou zkoumána a samosoudce musí ve věci nařídit hlavní líčení.

Odpor, jako řádný opravný prostředek, se totiž od ostatních řádných opravných prostředků odlišuje tím, že *nemá suspenzivní ani devolutivní účinek*. Suspenzivní účinek např. u odvolání nebo stížnosti (u stížnosti pouze v případech zákonem výslovně stanovených — § 141 odst. 3 tr. ř.) spočívá v tom, že výkon rozhodnutí se podáním opravného prostředku odkládá až do pravomocného rozhodnutí odvolacího orgánu o napadnutém

²⁶⁾ Viz k tomu blíže již citované „Zhodnotenie praxe súdov...“, str. 157.

²⁷⁾ Viz též § 32 odst. 2 Pořádkového řádu pro okresní a krajské soudy.

rozhodnutí. Samotné rozhodnutí se tedy neruší, ale zůstává v platnosti do té doby, než je v odvolacím řízení zrušeno nebo změněno. V případě zamítnutí opravného prostředku proti němu (ať už z důvodu jeho nepřijatelnosti nebo důvodu věcné neopodstatněnosti) zůstává rozhodnutí prvního stupně v platnosti a navíc se stává vykonatelným. Odpor proti trestnímu příkazu tento účinek nemá. *Ustanovení § 314g odst. 2 tím, že podáním odporu se trestní příkaz ruší, vylučuje i možnost vzít zpět již podaný odpor.* Ustanovení zákona je v tomto směru jednoznačné. Ve vztahu k nepřijatelnosti zpětvzetí odporu proti trestnímu příkazu je však možno mít jisté výhrady:

1. Jestliže u rozsudku, kterým rozhoduje senát (samosoudce) o trestném činu, jenž je z hlediska stupně společenské nebezpečnosti závažnější než přečin a obvykle i právně a skutkově složitější, je možné zpětvzetí odvolání, tím více by to mělo být možné u přečinů, které jsou natolik jednoduché a jasné, že bylo možné o nich rozhodnout trestním příkazem.

2. Jestliže oprávněná osoba vezme již podané odvolání zpět, protože dospěla k názoru, že rozhodnutí soudu je správné a uložený trest vzhledem k okolnostem činu přiměřený, měl by být tento postup umožněn též osobě, která podala odpor, neboť důvody vedoucí ji ke zpětvzetí odporu jsou v zásadě stejné jako u odvolání (resp. jiných opravných prostředků).

3. Další důvod, který by mohl podpořit požadavek připuštění zpětvzetí již podaného odporu, lze spatřovat v následující skutečnosti: Jestliže se pachatel přečinu přes to, že jeho procesní práva jsou v objasňování přečinů značně zúžená v porovnání s vyhledáváním nebo vyšetřováním, domnívá (i když dodatečně — po podání odporu), že rozhodnutí samosoudce je správné, neměla by mu být odpírána možnost podřídit se tomuto rozhodnutí.²⁸⁾ Trestněprocesní úprava např. v NDR řeší tuto problematiku tak, že umožňuje zpětvzetí již podaného odporu obviněným, učiní-li tak nejpozději do zahájení hlavního líčení konaného po podání odporu (§ 274 odst. 1 StPO NDR).

Pokud byl odpor uplatněn včas a oprávněnou osobou, nařídí samosoudce podle § 314g odst. 2 tr. ř. ve věci hlavní líčení; to probíhá podle speciálních ustanovení trestního řádu o řízení před samosoudcem. Pokud V. oddíl XIX. hlavy neobsahuje speciální úpravu, řídí se samosoudce obecnými předpisy (§ 290 tr. ř.).

Na hlavním líčení po podání odporu se uplatňuje částečný zákaz reformace in peius. Samosoudce může uložit trest přísnější, než hrozil trestním příkazem, pouze tehdy, kdyby se skutkový stav po dokazování na hlavním líčení podstatně změnil (§ 314g odst. 3). Pokud by nové skuteč-

²⁸⁾ Viz blíže např. V. Vařová: K spáfvzatiu odporu, in: Socialistické súdnictvo č. 10/1976, str. 27 a násl.

nosti, jež vyšly najevo, odůvodňovaly závěr, že ve věci mělo být vykonáno přípravné řízení, mohl by samosoudce aplikovat postup podle § 314c odst. 1 písm. f) tr. ř. Podá-li poté prokurátor novou obžalobu pro trestný čin, je možné uložit obviněnému i trest přísnější, než mu původně hrozil trestním příkazem.

Realizace hlavního líčení ve věci rozhodnuté trestním příkazem, proti němuž byl podán odpor, je další zvláštností řízení po podání odporu. Nové — vlastně první hlavní líčení ve věci, je řádným, tedy prvostupňovým řízením. Nelze ho považovat za jakousi autoremeduru, neboť nejde o opravné řízení v pravém slova smyslu. Petitem odporu je totiž žádost o vykonání hlavního líčení ve věci (proto nejsou zkoumány věcné důvody podání odporu). Trestní řád vlastně realizuje ústavní právo občana na to, aby byl i v málo významné a společensky nepřilíš závažné trestní věci vyslechnut před soudem a o jeho činu bylo rozhodnuto po provedení dokazování na hlavním líčení, pokud si to občan přeje.

Trestní příkaz, který nebyl napaden odporem (resp. odpor nebyl podán včas nebo byl podán neoprávněnou osobou) *má účinky pravomocného odsuzujícího rozsudku*. Účinky s tím spojené nastávají u trestního příkazu jeho doručením obviněnému (§ 314e odst. 4 tr. ř.). Znamená to tedy, že po nabytí právní moci:

- a) je trest uložený trestním příkazem vykonatelný,
- b) obviněný je povinen uhradit náklady trestního řízení a náklady spojené s výkonem trestu odnětí svobody,
- c) dochází k záznamu do rejstříku trestů,
- d) trestní příkaz má účinky pravomocně rozhodnuté trestní věci, je překážkou dalšího trestního stíhání pro tentýž skutek [§ 11 odst. 1 písm. f) tr. ř.] podle zásady *ne bis in idem*.

Právní moc trestního příkazu tedy stejně jako právní moc rozsudku znamená jeho nezměnitelnost, závaznost a vykonatelnost.

Jak vyplývá z uvedeného rozboru ustanovení V. oddílu XIX. hlavy trestního řádu o trestním příkazu, *zásadní rozdíly ve srovnání s řízením před samosoudcem na hlavním líčení spočívají v následujících skutečnostech*:

1. Hlavním rozdílem je *upuštění od vykonání hlavního líčení ve věci při použití trestního příkazu*. Postup podle § 314e odst. 1 tr. ř. představuje maximálně možné zrychlení a zkrácení řízení před soudem. Ačkoliv v soudní praxi nalezl trestní příkaz široké uplatnění, vyskytují se i názory, že trestní příkaz představuje závažný zásah do některých základních principů, na nichž je československý trestní proces vybudován. Závažným důsledkem zakotvení trestního příkazu do trestního řízení je nejen vybočení ze zásady senátního rozhodování, ale i některých dalších zásad

trestního řízení, jako například zásad bezprostřednosti a ústnosti trestního řízení, zásadní změna co do postavení obviněného a poškozeného v řízení před soudem (a do jisté míry i prokurátora a obhájce), zúžení uplatnění zásady účasti veřejnosti v trestním řízení a některé další, na první pohled pouze negativní důsledky těchto institutů trestního řízení. Posouzení, do jaké míry odpovídá úprava samosoudcovského řízení našemu trestněprocesnímu systému, do jaké míry napomáhá plnění úkolů trestního soudnictví jako celku, provedla autorka mimo tuto práci, která jí svým rozsahem k tomu neposkytovala dostatek prostoru.²⁹⁾

2. Skutečnost, že trestní věc není projednávána na hlavním líčení, našla svůj odraz též *v celkově odlišném způsobu dokazování v případě použití trestního příkazu*. Na dokazování v řízení podle V. oddílu XIX. hlavy trestního řádu se vztahuje speciální ustanovení § 314e odst. 1 tr. ř. Samosoudce rozhodne buď na základě doznání obviněného týkajícího se činu a všech jeho charakteristických znaků, nebo na základě vlastního pozorování veřejného orgánu, a to pouze po prostudování spisového materiálu (zprávy o výsledcích objasňování a jejich příloh a návrhu na potrestání pro přečin).

3. *Úprava odporu proti trestnímu příkazu vytváří zásadní koncepční rozdíl řádného opravného prostředku ve srovnání s odvoláním proti rozsudku*. Odpor, jako řádný opravný prostředek proti trestnímu příkazu, je budován na zásadě kasačního účinku, který nastupuje automaticky po podání odporu, tj. bez jakéhokoli předcházejícího řízení o opravném prostředku. Petite odporu je jediné požadavek na vykonání hlavního líčení ve věci: hlavní líčení ve věci je tak dalším (v pořadí — po rozhodnutí trestní věci trestním příkazem — druhým) prvostupňovým řízením ve stejné věci. V řízení na hlavním líčení se pak uplatňuje částečný zákaz reformace in peius.

4. *Požadavek nízké společenské nebezpečnosti činu a jednoduchosti po stránce skutkové i právní musí být v řízení trestním příkazem naplněn ještě ve větší míře než v řízení před samosoudcem na hlavním líčení*. U trestního příkazu vystupuje jako obligatorní požadavek ve smyslu ustanovení § 314e odst. 1 písm. a) a b) tr. ř., vázán navíc ještě na návrh prokurátora vydat trestní příkaz nebo jeho souhlas s vydáním trestního příkazu.

5. Zatímco řízení před samosoudcem na hlavním líčení ve smyslu §§ 314a až 314d tr. ř. je obligatorní formou soudního řízení v případech vymezených těmito předpisy, *použití trestního příkazu je fakultativní*. Samosoudce použije tuto formu rozhodování ve věci pouze tehdy, má-li

²⁹⁾ Viz zejména citovaná disertační práce, kap. IV., str. 122—175.

za to, že i bez vykonání hlavního líčení ve věci lze v konkrétním případě dosáhnout účelu trestního řízení.

6. Úzce vymezený okruh rozhodovací činnosti samosoudce v případě řízení na hlavním líčení je ještě více zúžen při použití trestního příkazu (§ 314e odst. 3 tr. ř.), neboť trestní příkaz nelze vydat proti některým pachatelům přečinu.

Hodnotíme-li uplatňování institutu samosoudce a trestního příkazu v trestním soudnictví ČSSR, můžeme konstatovat, že tento způsob vyřizování trestní agendy soudy našel v praxi široké uplatnění. Pokud v souvislosti s aplikací předpisů o samosoudcovském řízení a trestním příkazu docházelo v minulosti v soudní praxi k chybám, týkaly se většinou pouze otázek formálních předpokladů aplikace těchto institutů, zejména pokud šlo o trestní příkaz.³⁰⁾ Nejčastější chybou, které se dopouštějí samosoudci v současnosti, je *nedůsledný postup při rozhodování o přečinech pokračujících, hromadných, trvajících nebo takových, kde jako obligatorní znak přečinu vystupuje soustavnost páčání*. Mezníkem, který přerušuje příčinnou souvislost a tím ukončuje protiprávní činnost pachatele, je vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně. V případě rozhodnutí o některém z výše uvedených přečinů nastává tento účinek podle § 314e odst. 4 tr. ř. doručením trestního příkazu obviněnému. Samosoudci však někdy nezkoumají důsledně, ve kterém momentu byl protiprávní stav ukončen, a vycházejí zcela ze zprávy o výsledcích objasňování, která v tomto směru nemusí poskytovat úplné údaje vzhledem k době uplynulší od podání návrhu na potrestání soudu do doručení trestního příkazu obviněnému. Nejčastěji se vyskytujícím přečinem, jehož se uvedené pochybení týká, je přečin proti pracovní kázní podle § 8 písm. c) zák. č. 150/1969 Sb., kdy obviněný často vynechává pracovní směny i po podání návrhu na potrestání. Pokud si samosoudce tyto skutečnosti neověří a nevychází z nich při rozhodování, tj. v trestním příkazu, není možné v budoucnu o této nepostížené části jednání obviněného v rámci trestního řízení rozhodnout. Po nabytí právní moci se stává trestní příkaz ve smyslu ustanovení § 11 odst. 1 písm. h) tr. ř. překážkou pro další řízení ve věci. Takto vydaný

³⁰⁾ Viz blíže citované „Zhodnotenie praxe súdov...“, str. 150. Chyby, jichž se samosoudci dopouštěli, spočívaly zejména v tom, že:

- trestní příkaz byl vydán, ačkoli se ve věci konalo již hlavní líčení (viz k tomu též rozhodnutí č. 4/1975 Sb. rozh. tr., str. 168),
- trestním příkazem byl uložen jiný trest, než byl uveden v návrhu prokurátora na jeho vydání,
- došlo k uložení souhrnného trestu trestním příkazem, ačkoliv předchozí trest byl uložen rozsudkem,
- trestní příkaz byl vydán v řízení proti mladistvému,
- uložený trest přesahoval povolenou výměnu trestu pro trestní příkaz podle § 314e odst. 2 tr. ř.,
- trestní příkaz byl vydán bez návrhu nebo souhlasu prokurátora.

trestní příkaz je pak v rozporu se skutečným stavem věci co do výroku o vině a tím i výroku o trestu.³¹⁾

V souvislosti s prověrkami činnosti trestních senátů a samosoudců, řešením napadených rozhodnutí v rámci řízení o mimořádných opravných prostředcích (zejména stížnosti pro porušení zákona) nejvyšší soudy svými stanovisky a rozhodnutími soudní praxi sjednotily, takže uváděné nedostatky v rozhodovací činnosti samosoudců se nyní vyskytují pouze sporadicky.

Se samosoudcovským řízením, jež by bylo oproštěno od nedostatků, které se v něm v současnosti promítají díky institutu objasňování přečinů (zrušením objasňování přečinů a zavedením vyhledávání a vyšetřování jako dvou forem přípravného řízení), je počítáno jako s institutem perspektivním i v novele trestního řádu.

Виктория Вальова

ЕДИНОЛИЧНЫЙ СУДЬЯ И УГОЛОВНЫЙ ПРИКАЗ В ЧЕХОСЛОВАЦКОМ УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Резюме

Автор уделяла свое внимание проблематике единоличных действий судьи — производства и уголовного приказа — как особым, сокращенным способом уголовного производства в ЧССР. Ограниченная объемом статьи, она сосредоточила свое внимание на современном уголовно-процессуальном регулировании производства перед единоличным судьей и уголовного приказа с точки зрения их формального юридического закрепления в уголовно-процессуальном кодексе и применения этих институтов в практической судебной деятельности.

Работа распадается в три главы. В первой главе (Особые способы производства) объясняются некоторые важные основные понятия, приводятся основания закрепления особых способов производства в уголовно-процессуальных системах, способ их творчества и виды; затем приводятся особые, сокращенные производства в чехословацком уголовно-процессуальном кодексе.

Вторая глава (Производство перед единоличным судьей) полностью посвящена основным уголовно-процессуальным проблемам производства перед единоличным судьей, в частности: законным условиям применения производства перед единоличным судьей, процессуальной деятельности единоличного судьи до назначения судебного разбирательства, принятию решения относительно обвинения, о заявлении о наказании за легкое преступление, о заключении, производству в отсутствии обвиняемого и судебному разбирательству (в его рамках доказыванию в судебном разбирательстве, формам решения в судебном разбирательстве и упрощенному письменному приговору).

³¹⁾ Viz blíže J. Bobek, L. Fajstavr: Několik poznámek k praxi soudů při vydávání trestních příkazů, in: Socialistická zákonnost č. 5/1979, str. 269—270; Št. Daniš, J. Kabát: Pracovní disciplína v rozhodování soudů SSR, in: Socialistické soudnictvo č. 9, 1979, str. 2 a násl.

Третья глава работы занимается проблематикой уголовного приказа с точки зрения определения законных условий его применения, реквизитов содержания уголовного приказа и оспаривания уголовного приказа как обычного средства обжалования.

Автор указывает в своей работе на конкретные проблемы, которые в связи с применением вышеуказанных уголовно-процессуальных институтов появились или появляются в практической деятельности судов; используя судебные решения верховных судов и сведений науки уголовного процесса, она в то же время приводит способ, с помощью которого эти недостатки следует и нужно устранить. Содержание работы и ее относительная краткость предназначают ее к тому, чтобы она стала пособием для педагогического процесса, а также для практической деятельности уголовных судов.

Viktorie Vaňová

EINZELRICHTER UND STRAFBEFEHL IM TSCHECHOSLOWAKISCHEN STRAFVERFAHREN

Resumé

Die Verfasserin beschäftigte sich mit der Problematik des Verfahrens vor dem Einzelrichter und des Strafbefehls als besonderer, abgekürzter Form des Strafverfahrens in der ČSSR. Durch den beschränkten Umfang des Artikles gebunden, konzentrierte sie ihre Aufmerksamkeit auf die gegenwärtige strafprozessuale Regelung des Verfahrens vor dem Einzelrichter und des Strafbefehls vom Gesichtspunkt ihrer formaljuristischen Erfassung in der Strafprozeßordnung und der Anwendung dieser Institute in der gerichtlichen Praxis.

Die Arbeit ist in drei Kapitel gegliedert. Im I. Kapitel (besondere Verfahrensarten) werden einige wichtige Grundbegriffe erläutert, die Gründe für die Verankerung von besonderen Arten des Verfahrens in den Strafrechtssystemen, ihre Entstehungsweise und ihre Arten angeführt; hierauf werden die besonderen, reduzierten Verfahren in der tschechoslowakischen Strafprozeßordnung behandelt.

Das II. Kapitel (das Verfahren vor dem Einzelrichter) ist zur Gänze den grundlegenden Problemen des Verfahrens vor dem Einzelrichter gewidmet, und zwar besonders: den gesetzlichen Voraussetzungen der Anwendung des einzelrichterlichen Verfahrens, der Prozeßtätigkeit des Einzelrichters von der Anberaumung der Hauptverhandlung, der Entscheidungstätigkeit bezüglich der Anklage, der Entscheidungstätigkeit bezüglich des Antrages auf Bestrafung wegen eines Vergehens, der Entscheidung des Einzelrichters über die Haft, dem Verfahren in Abwesenheit des Beschuldigten und der Hauptverhandlung (in ihrem Rahmen dann der Beweisführung in der Hauptverhandlung, den Formen der Entscheidung in der Hauptverhandlung und dem vereinfachten schriftlichen Urteil).

Das III. Kapitel der Arbeit beschäftigt sich mit der Problematik des Strafbefehls (der Strafverfügung), und zwar vom Gesichtspunkt der Abgrenzung der gesetzlichen Bedingungen für seine Anwendung, der inhaltlichen Erfordernisse des Strafbefehls und des Einspruchs gegen das Strafbefehl als eines ordentlichen Rechtsmittels.

Die Autorin verweist in ihrer Arbeit auf die konkreten Probleme, die im Zu-

sammenhang mit der Anwendung der angeführten strafprozessualen Institute in der Gerichtspraxis zu Tage traten oder treten und unter Benutzung der Rechtsprechung der obersten Gerichte und der Erkenntnisse der Strafprozeßwissenschaft führt sie gleichzeitig auch die Art und Weise an, wie diese Mängel beseitigt werden können und müssen. Die inhaltliche Orientierung der Arbeit sowie ihre verhältnismäßige Gedrängtheit bestimmen sie dazu, als Behelf für die Erfordernisse des pädagogischerzieherischen Prozesses sowie auch der strafgerichtlichen Praxis zu dienen.